

*Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Vlada Federacije Bosne i Hercegovine*

**Situaciona analiza zaštite djece bez roditeljskog
staranja u FBiH i implementacije dokumenta
Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja
i porodica pod rizikom od razdvajanja
u FBiH 2006. - 2016.**

decembar/prosinac 2010. godine

**Situaciona analiza zaštite djece bez roditeljskog staranja u
FBiH i implementacije *dokumenta*
*Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod
rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. - 2016.***

decembar 2010.

Izdavač:

Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH

Produkcija:

Jordan STUDIO

Tiraž:

500 primjeraka

Stavovi, rezultati analize i zaključci navedeni u ovoj situacionoj analizi u potpunosti pripadaju autorima i ni na koji način se ne smiju pripisati UN Fondu za djecu UNICEF, njegovim pridruženim organizacijama ili izvršnim direktorima i zemljama koje oni predstavljaju.

Sadržaj

PREDGOVOR, UNICEF	4
PREDGOVOR, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	5
Sažetak	7
1. Uvod	9
2. Ciljevi istraživanja	10
3. Metodologija	11
3.1 Učesnici istraživanja	11
3.2 Instrumenti	15
3.3 Postupak istraživanja.....	16
4. Rezultati	17
4.1 Evidencija o djeci bez roditeljskog staranja.....	18
4.2 Djeca razdvojena od bioloških porodica.....	20
4.3 Djeca smještena u institucije.....	22
4.4 Usluge podrške porodici.....	24
4.5 Budžet za dječiju zaštitu	27
4.6 Usvojena djeca	30
4.7 Hraniteljstvo	32
4.8 Prioritetno zbrinjavanje djece u porodice	35
4.9 Trajanje smještaja	36
4.10 Kontakti djece sa biološkom porodicom.....	37
4.11 Analize potreba i planovi zaštite djece	39
4.12 Podrška pri osamostaljivanju.....	39
4.13 Napredak djece u psihofizičkom razviju, stjecanju vještina i znanja i izgradnji odnosa s porodicom i zajednicom.....	40
5. Primjeri aktivnosti drugih aktera u prioritetnim oblastima Politike	41
5.1 Praćenje korisnika u sistemu pravne i socijalne zaštite djece i porodice	41
5.2 Usluge podrške porodici.....	42
5.3 Zamjenske porodice kao oblik zbrinjavanja	44
5.4 Vanporodično zbrinjavanje djece.....	45
6. Djeca bez roditeljskog staranja – situacija na kraju 2009. godine	49
7. Zaključci i preporuke	52

PREDGOVOR, UNICEF

U posljednjih nekoliko godina je stanje djece bez osnovne njege od rastuće zabrinutosti, jer se aktivira kršenje dječjih prava utjelovljenih u Konvenciji o pravima djeteta (CRC) i drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima. U tom svjetlu, UNICEF podržava sve zemlje u njihovim nastojanjima da osiguraju ostvarenje osnovnih načela Konvencije: nediskriminaciju, pravo na život, opstanak i razvoj, pravo djeteta da bude saslušano, najbolje interese djeteta i, uopće, pravo djece da žive na dostojanstven način. Ovi principi se moraju posmatrati kao osnova svake daljnje aktivnosti i intervencije koje države preduzimaju kada je riječ o zaštiti prava djece bez roditeljske brige

Konvencija o pravima djeteta postavlja opći okvir za posmatranje realnosti djece koja žive bez roditeljske brige. Ona takođe naglašava da je porodica u suštini prirodno okruženje za razvoj i dobrobit djeteta, da roditelji trebaju da snose najveću odgovornost za odgoj djeteta, te da dijete ima pravo da zna i da bude zbrinuto od njegovih ili njenih roditelja koliko god je to moguće. Istovremeno, taj okvir preporučuje odgovarajuću zamjensku brigu u slučajevima gdje su djeca lišena svoje porodične okoline ili gdje, u njihovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da ostanu u tom okruženju. U takvim situacijama Konvencija predviđa pribjegavanje smještaju djeteta u institucije, ali kao krajnju mjeru.

Prava djeteta se učinkovito zaštićuju u svim slučajevima, pa tako i djece koja su smještena u institucije. Konvencija uključuje pravo na zaštitu od diskriminacije, zanemarivanja i iskorištavanja; pravo djeteta da razvijaja svoju ličnost, talente i sposobnosti do punog potencijala i, naravno, pravo na vlastito mišljenje u donošenju odluka koje se vežu za njegov život, uključujući i one koje se odnose na uslove smještaja. Iznad svega, važno je naglasiti da se smještanje u instituciju dešava samo ako i kada je to u najboljem interesu djeteta, te da postoji periodično ocjenjivanje i preispitivanje te odluke kao i okolnosti relevantnih za smještanje djeteta

S ovakvim pristupom, Konvencija podržava dobro pripremljen i planiran proces pronalaženja alternativa institucionalizaciji za što veći broj djece, proces koji u potpunosti poštuje prava djece i u njihovom je najboljem interesu.

Ova analiza situacije je učinjena kako bi se ocijenila implementacija "Politika za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica u opasnosti od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2006. - 2016". Analiza naglašava napredak i praznine, ali i dodatne napore koje se trebaju preduzeti s ciljem implementacije Politike. U Izvještaju se istovremeno predlaže usvajanje dobro definisanog akcijskog plana, popraćenog odgovarajućim praktičnim izmjenama s ciljem stvaranja promjena u životima ugrožene djece.

Florence Bauer
Predstavnic UNICEF-a za Bosnu i Hercegovinu

"UNICEF radi na podršci sposobnosti roditelja i zakonskih njegovatelja, kao i one s pravima, dužnostima i primarnom odgovornošću za dijete, i promovira ulogu porodice kao temeljne društvene grupe i prirodne sredine za razvoj, blagostanje i sreću djece. UNICEF takođe posvećuje posebnu pažnju položaju djece koja nemaju odgovarajuću roditeljsku njegu" (UNICEF - Vodeća načela - UNICEF Strateški plan - srednjoročno razdoblje 2006.-2009. - produžen do 2013).

PREDGOVOR, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Predgovor za *Situacionu analizu zaštite djece bez roditeljskog staranja u FBiH i implementacije dokumenta Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. – 2016.* treba započeti s nekoliko odredbi UN Konvencije o pravima djeteta:

- Kvaliteta življenja

Dječije pravo je pravo na kvalitetan život koji omogućuje svestran razvoj. Država je obavezna da ekonomski pomaže roditeljima koji nisu u mogućnosti da svojoj djeci obezbijede dovoljno kvalitetan život.

- U korist djece

Privatne i državne ustanove moraju u svakoj prilici stavljati dječije interese na prvo mjesto.

- Odgovornost države

Djeca imaju pravo na svoju kulturu, ekonomsku sigurnost i socijalnu zaštitu. Ova prava im garantuje država. Država je odgovorna i za primjenu svih međunarodnih ugovora o zaštiti dječijih prava. Da bi se poboljšala dječija prava, države su dužne saradivati.

- Djeca bez roditelja

Pravo djece bez roditelja je da budu usvojena, smještena u dječije domove ili u porodice – hranitelje.

- Usvajanje

Prilikom usvajanja obavezno je polaziti od dječijeg interesa i dječijih potreba. Usvajanje se vrši pod nadzorom odgovarajuće državne ustanove.

Kad pogledamo samo neke od odredbi UN Konvencije o pravima djeteta, možemo zaključiti da se mnoge od njih krše i ne provode.

Dobrobit djeteta bi trebala biti prioritet i ne bi smjela podlijetati vanjskim društvenim ograničenjima i promjenama. Dužnost društva treba biti briga za djecu i porodice, a posebno za porodice pod rizikom od razdvajanja. Ukoliko porodica, kao primarna društvena zajednica, ne može pružiti djetetu podršku, brigu i razumijevanje, društvo je dužno djetetu i porodicama pružiti potrebnu skrb i zaštitu.

Dokument Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006.-2016. usvojen je na 44. sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, koja je održana 31. 01. 2008. godine.

Svrha Politike je da razvije sistem dječije zaštite koji ima kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelje da dobiju takvu zaštitu koja će biti u skladu sa najboljim individualnim interesima djeteta.

Osnovni cilj istraživanja je ispitati je li i na koji način započela implementacija Politike, jesu li i na koji način provedene aktivnosti koje Politika predviđa za kratkoročni i srednjoročni period, te kakvi su rezultati postignuti.

Drugi cilj istraživanja je uspostaviti sistem praćenja procesa implementacije Politike, a to podrazumijeva da će se osmišljena metodologija u ovom ili unaprijeđenom obliku moći koristiti za monitoring implementacije Politike tokom cjelokupnog perioda koji je predviđen za reformu sistema socijalne zaštite djece i porodica.

Ovim istraživanjem obuhvaćena su sva ministarstva socijalne zaštite u FBiH kao nosioci odgovornosti za implementaciju Politike tačnije *Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH i sva resorna kantonalna ministarstva*.

Također, učesnici istraživanja bila je većina centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite u FBiH koji su značajni akteri u implementaciji Politike. U istraživanju je učestvovala i većina ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, kako velike institucije tako i ustanove koje pružaju usluge bazirane na porodičnom modelu zbrinjavanja.

Istraživanje je trajalo od oktobra 2009. do maja 2010. godine. Obuhvatalo je pripremne aktivnosti, prikupljanje podataka, terenske posjete ustanovama, unošenje podataka o djeci u bazu podataka i na kraju, obradu informacija i pisanje izvještaja.

Rezultati i zaključci:

- Tek 27 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite (manje od polovine) navelo je da su upoznati sa Politikom, a njih 14 preduzimaju aktivnosti koje su u skladu sa ovim dokumentom.
- Ovo istraživanje je pokazalo da općenito nije došlo do pomaka u vođenju evidencije o djeci bez roditeljskog staranja kao ni o porodicama pod rizikom od razdvajanja te se ne primjećuje kontinuirano smanjenje broja djece koja su razdvojena od svojih bioloških porodica u periodu od 2005. do 2009. godine kao ni smanjenje broja djece smještene u ustanove za zbrinjavanje djece sve do 2009. godine.
- Istraživanje je pokazalo znatno veći broj usvojene djece nego što se moglo očekivati na osnovu do tada poznatih podataka. Ipak, pokazano je da neka djeca, koja su smještena u ranom uzrastu, dočekaju punoljetsvo u ustanovama i hraniteljskim porodicama.
- Istraživanje je pokazalo da je evidencije kontakata djece bez roditeljskog staranja sa biološkom porodicom i srođnicima neefikasna.
- Pokazalo se da za približno 70% djece koja su bila u sistemu javne brige na kraju 2009. godine nije sačinjen individualni plan zaštite.
- Jedan od pokazatelja rezultata koji je definisan Politikom je proporcionalno povećanje broja djece pod zaštitom čiji su rezultati u pogledu psihofizičkog razvoja, stečenih vještina, znanja i odnosa s porodicom i zajednicom bolji od onih koji su postizani prethodnih godina.

Postojale su određene slabosti pri prikupljanju podataka za analizu kao što su sami podaci prikupljeni sa terena, nedostatak sredstava i zakonske regulative u ovoj oblasti te određene manjkavosti u pogledu institucionalnih kapaciteta i obučenosti profesionalaca kao i nedovoljno prisustvo i uključenost nevladinog sektora u ovoj oblasti. Međutim, sve ove manjkavosti u analizi ne umanjuju njenu vrijednost jer je oslikala realno stanje u ovoj oblasti u FBiH, tako da zajedno sa Dokumentom predstavlja dobru osnovu za realizaciju predviđenih kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih aktivnosti u zaštiti djece bez roditeljskog staranja.

Mr.sci. Asim Zečević

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, pomoćnik ministra

Sažetak

Države koje ratifikuju Konvenciju o pravima djeteta (Konvenciju) imaju određene obaveze koje uključuju direktnu odgovornost za djecu bez roditeljskog staranja. Obaveze se odnose na one aktere u društvu koji imaju važnu ulogu u ostvarivanju dječiji prava. Kada su u pitanju djeca bez roditeljskog staranja, te obaveze podrazumijevaju:

- prevenciju razdvajanja djece od bioloških porodica prvenstveno putem borbe protiv diskriminacije i pružanje podrške servisima za podršku porodicama;
- korištenje institucionalnog zbrinjavanja kao krajnjeg i privremenog rješenja za smještaj djece;
- razvijanje, finansiranje i monitoring alternativnih oblika zbrinjavanja baziranih na principu osiguravanja porodičnog okruženja za djecu;
- reguliranje i praćenje rada preostalih institucija za smještaj djece u skladu sa dogovorenim međunarodnim i domaćim standardima i Konvencijom o pravima djeteta;
- uzimanje u obzir glasa mladih i osiguravanje participacije djece i porodica tokom provođenja svih aktivnosti.

Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije, te je zakonski obavezna i odgovorna za poštovanje dječijih prava.

Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) je 2008. godine usvojila *dokument Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. - 2016. (Politika)*, što je u skladu sa zakonskim obavezama koje proističu iz Konvencije i drugim evropskim instrumentima za osiguranje ljudskih prava. *Politika* nastoji da razvije sistem dječije zaštite koji štiti pravo djece na život sa biološkim porodicama, te osigurava, ukoliko život djece sa porodicama nije moguć, da se poštuju prava djece bez roditeljskog staranja koja su zagarantovana Konvencijom. *Politika* predviđa dubinsku reformu sistema zaštite djece i porodica putem: a) praćenja korisnika u sistemu zaštite djece i porodica; b) razvijanja usluga za podršku porodicama; c) razvijanja i jačanja porodičnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja; d) transformacije vanporodičnog (institucionalnog) zbrinjavanja djece.

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati je li i na koji način započela implementacija Politike i kakvi su rezultati postignuti. Istraživanje je provela organizacija Hope and Homes for Children BiH uz podršku UNICEF-a i Ministarstva rada i socijalne politike FBiH. Osnova za praćenje progressa u implementaciji bili su pokazatelji rezultata koje definiše *Politika*. U istraživanju su učestvovala relevantna ministarstva, centri za socijalni rad, ustanove u kojima su zbrinuta djeca bez roditeljskog staranja, nevladine organizacije koje djeluju u oblasti socijalne zaštite djece, udruženja hranitelja i mladi bez roditeljskog staranja.

Iako ističe individualne napore i posvećenost profesionalaca, kao i sporadične uspjehe u primjeni Politike, istraživanje je pokazalo da nedostaje sistemski pristup, što je jedan od osnovnih razloga za poteškoće u implementaciji Politike. Iako je predviđen *Politikom*, akcioni plan koji bi dao direktne smjernice za implementaciju Politike nije sačinjen, nisu osigurana budžetska sredstva koja bi podržala prevenciju razdvajanja i razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja, niti su oformljena tijela koja bi provodila reformu sistema socijalne zaštite djece.

Istraživanje je pokazalo da je samo 27 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite (manje od polovine) navelo da su upoznati s *Politikom*, a njih 14 preduzimaju aktivnosti koje su u skladu sa ovim dokumentom. Samo pet centara navelo je da su od resornih kantonalnih ministarstava dobili preporuke za rad koje su bazirane na *Politici*.

Posljedica ovakvog nedostatka svijesti o postojanju Politike i gotovo potpunog odsustva njene primjene su sljedeće:

- U 2009. godini u FBiH bilo je više od 1200 djece bez roditeljskog staranja, a od toga je oko 800 boravilo u ustanovama. Postoji 14 ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja u FBiH, a od toga je pet velikih ustanova (sa kapacitetom od 100 i više djece).
- Još uvijek postoji tendencija da se u ustanove smještaju djece mlađeg uzrasta. Na kraju 2009. većina djece mlađe od tri godine boravila je u ustanovama.
- Ne postoji budžet za deinstitucionalizaciju i alternativne servise.
- Ne postoje sistemski naponi za promociju i dalje razvijanje servisa koji bi zamijenili ustanove, kao što su hraniteljstvo i usvojenje.
- Ne postoje adekvatni statistički podaci o djeci bez roditeljskog staranja.
- Ne uočava se kontinuirano smanjenje broja djece koja su odvojena od bioloških porodica u periodu od 2005. do 2009. godine.

U cilju rješavanja navedenih problema, istraživanje daje zaključke i preporuke čija je svrha da oživi implementaciju Politike u narednom periodu. Kao prioritet ističe se formiranje tijela koja treba da budu zadužena za implementaciju Politike, osiguravanje budžetskih sredstava i kreiranje funkcionalne baze podataka za praćenje sistema zaštite djece i porodica. Da bi se navedeno postiglo, potreban je usmjereni i koordinirani rad svih uključenih aktera, posebno entitetskih i kantonalnih vlasti.

Kao što je navedeno, pravo djece na život u porodičnom okruženju garantuje Konvencija, a Bosna i Hercegovina je potpisnica ovog međunarodnog sporazuma. Konvencija, Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. - 2016., kao i važeća zakonska regulativa, obavezuju Bosnu i Hercegovinu i njene vlasti na svim nivoima da osiguraju uslove za pristojan život i optimalan razvoj svakog djeteta u porodičnom okruženju.

1. Uvod

Na 44. sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), koja je održana 31. 01. 2008. godine, usvojen je *dokument Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. – 2016.*¹ (u daljnjem tekstu: Politika). Politika je, kako se navodi u uvodnim razmatranjima ovog dokumenta, nastala na inicijativu Ministarstva rada i socijalne politike FBiH, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske (RS), UNICEF-a i Save the Children UK i rezultat je rada velikog broja stručnjaka iz oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Uključuje postojeće aktivnosti i iskustva u BiH, te teorijska i praktična saznanja iz drugih zemalja, a u skladu je sa Konvencijom o pravima djeteta (Konvencija), čija je BiH potpisnica.²

Polazeći od svrhe i principa koji su također definisani Politikom, a oslanjajući se na principe Konvencije UN o pravima djeteta, definisan je opći cilj, te četiri strateška cilja, koja treba realizirati kroz niz aktivnosti u četiri prioritetne oblasti, a to su:

- praćenje korisnika u sistemu socijalne zaštite djece i porodice;
- razvijanje usluga za podršku porodici;
- razvijanje i jačanje porodičnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja i
- transformacija institucionalnog zbrinjavanja djece.

Politikom se predviđa da će za provođenje potpune reforme sistema socijalne zaštite djece i porodica biti potrebno deset godina (od 2006. do 2016.), s tim što će se u kratkoročnom periodu (prve dvije godine) i srednjeročnom periodu (od treće do šeste godine) omogućiti unapređenje položaja najvećeg broja djece bez roditeljskog staranja i djece pod rizikom od odvajanja, dok se u dugoročnom periodu očekuje uključivanje sve djece koja su u ovakvom položaju. Glavni nosioci reforme će biti *Koordinaciono tijelo* na nivou FBiH, *Ekspertne grupe* i *Grupe za planiranje i djelovanje u regijama/kantonima*.

¹ Republika Srpska je, na osnovu Politike koja je prvobitno bila namijenjena za cijelo područje Bosne i Hercegovine, sačinila *Strategiju za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja* sa planom akcije za period od 2009. do 2014., koju je Vlada Republike Srpske usvojila 03. 09. 2009. na 139. sjednici.

² SFR Jugoslavija je ratifikovala Konvenciju 3. januara 1991. godine. Raspadom Jugoslavije Bosna i Hercegovina je podnijela notifikaciju o sukcesiji generalnom sekretaru, koja je stupila na snagu 6. marta 1992. godina. Konvencija se navodi u Ustava BiH, Aneks I – Dodatni sporazumi o ljudskim pravima, koji će se primjenjivati u BiH.

2. Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitati je li i na koji način započela implementacije Politike, jesu li i na koji način provedene aktivnosti koje Politika predviđa za kratkoročni i srednjoročni period, te kakvi su rezultati postignuti. Pokazatelji rezultata definisani su samom Politikom i odnose se na:

- postojanje uredne evidencije o djeci bez roditeljskog staranja;
- smanjenje broja djece razdvojene od biološke porodice;
- smanjenje broja djece smještene u institucije, posebno djece mlađeg uzrasta;
- povećanje broja usluga podrške porodici i povećan broj korisnika tih usluga (djece i porodica);
- podjelu budžeta namijenjenog dječijoj zaštiti na dva dijela: dio kojim će se podržati preventivni rad sa porodicama i dio kojim će se podržati zbrinjavanje djece koja su već u sistemu javne brige;
- povećanje broja usvojene djece;
- uvođenje različitih oblika hraniteljstva i povećanje broja djece smještene u hraniteljske porodice;
- prioritetno smještanje djece iz institucija u zamjenske porodice i povratak u porodicu porijekla, uz podršku tim porodicama;
- skraćivanje trajanja boravka djece u institucijama i u hraniteljskim porodicama,
- proporcionalno povećanje broja djece koja su ostvarila i održavaju kontakt sa svojom biološkom porodicom;
- urađene analize potreba i individualni planovi zaštite koji se redovno revidiraju za svu djecu;
- proporcionalno povećanje broja djece kojima je obezbijeđena i pružena podrška za osamostaljivanje i zapošljavanje nakon boravka u instituciji;
- proporcionalno povećanje broja djece pod zaštitom čiji su rezultati u pogledu psihofizičkog razvoja, stečenih vještina, znanja i odnosa s porodicom i zajednicom bolji od onih koji su postizani prethodnih godina.³

Drugi cilj istraživanja je uspostaviti sistem praćenja procesa implementacije Politike.

Ovi ciljevi realizirat će se putem izrade situacione analize zaštite djece bez roditeljskog staranja za period od 2005. do 2009. godine. Tako će se uspostaviti kontinuitet u praćenju stanja djece bez roditeljskog staranja, s obzirom da je prethodna situaciona analiza okončana sa 2005. godinom.⁴ Pokazat će se eventualne promjene u periodu nakon 2005. godine, te pilotirati metodologija za praćenje promjena koje se predviđaju Politikom.

³ Ovaj pokazatelj rezultata neće biti obuhvaćen ovom analizom. Da bi se procijenili psihofizički razvoji, stečene vještine, znanja i odnosi djece s porodicom i zajednicom, potrebno je konstruisati i/ili prikupiti adekvatne psihološke instrumente koji bi se koristili kao standardni set u procjeni rezultata u ovoj oblasti.

⁴ Situaciona analiza zaštite djece bez roditeljskog staranja u BiH nastala je na inicijativu Save the Children UK i UNICEF-a u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalne politike FBiH i Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite RS. Inicirana je kao jedna od pripremnih aktivnosti izrade Politike.

3. Metodologija

3.1 Učesnici istraživanja

Ovim istraživanjem obuhvaćena su sva ministarstva socijalne zaštite u FBiH kao nosioci odgovornosti za implementaciju Politike, i to:

- Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH
- Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Unsko-sanskog kantona
- Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Posavskog kantona
- Ministarstvo za rad i socijalnu politiku Tuzlanskog kantona
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona
- Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona
- Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona
- Ministarstvo rada i socijalne politike Hercegovačko-neretvanskog kantona
- Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Zapadnohercegovačkog kantona
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo
- Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10

Također, učesnici istraživanja bila je većina centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite u FBiH koji su značajni akteri u implementaciji Politike (Tabela 3.1.1.).

U istraživanju je učestvovala i većina ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, kako velike institucije⁵ tako i ustanove koje pružaju usluge bazirane na porodičnom modelu zbrinjavanja⁶. Također, instrumenti za prikupljanje informacija dostavljeni su i specijaliziranim ustanovama za smještaj, odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju određenih kategorija djece i/ili odraslih, pošto postoje saznanja da određeni broj djece bez roditeljskog staranja boravi u tim ustanovama. Sve ustanove kojima su instrumenti dostavljeni navedene su u Tabeli 3.1.2.

⁵ Prema standardima uspostavljenim u evropskim zemljama, a kako se napominje i u Politici, ustanova se definiše velikom ako je njen smještajni kapacitet veći od 12 djece.

⁶ U ovoj analizi pod ustanovama koje pružaju usluge bazirane na porodičnom modelu zbrinjavanja podrazumijevat će se Dječije selo „Selo Mira“, SOS Dječija sela i Socijalno-pedagoške životne zajednice. Ove ustanove organiziraju brigu o djeci na način koji simulira život u porodici. Djeca su smještena u jedinice (najčešće kuće) koje se nalaze na jednoj lokaciji, a čiji je kapacitet najviše 12 djece (što varira između ustanova). O njima brinu „mame“ i „pomajke“ - osoblje koje je najčešće educirano za brigu o djeci, ali je njihova uloga roditeljska (žive sa djecom i izvršavaju svakodnevne porodične obaveze – kuhanje, održavanje higijene, pomaganje djeci u održavanju lične higijene, izradi zadaće itd.)

Tabela 3.1.1.

Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite u FBiH kojima su dostavljeni instrumenti

UNSKO-SANSKI KANTON	SREDNJOBOSANSKI KANTON
Centar za socijalni rad Bihać	Centar za socijalni rad Bugojno
Centar za socijalni rad Bosanska Krupa	Centar za socijalni rad Busovača
Centar za socijalni rad Bosanski Petrovac	Centar za socijalni rad Donji Vakuf
Centar za socijalni rad Bužim	Centar za socijalni rad Gornji Vakuf-Uskoplje
Centar za socijalni rad Cazin	Centar za socijalni rad Jajce
Centar za socijalni rad Ključ	Centar za socijalni rad Travnik
Centar za socijalni rad Sanski Most	Centar za socijalni rad Novi Travnik
Centar za socijalni rad Velika Kladuša	Centar za socijalni rad Vitez
	Služba za gospodarsku obnovu, socijalnu skrb i prognanike Kreševo
POSAVSKI KANTON	
Centar za socijalni rad Domaljevac-Šamac	Služba za opću upravu i druge djelatnosti i socijalnu politiku Fojnica
Centar za socijalni rad Odžak	
Centar za socijalni rad Orašje	Služba za opću upravu, gospodarstvo, društvena djela i financije Dobretići*
TUZLANSKI KANTON	Služba socijalne skrbi Kiseljak
Centar za socijalni rad Banovići	
Centar za socijalni rad Gračanica	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON
Centar za socijalni rad Gradačac	Centar za socijalni rad Čapljina
Centar za socijalni rad Kalesija*	Centar za socijalni rad Čitluk
Centar za socijalni rad Kladanj	Centar za socijalni rad Grada Mostara
Centar za socijalni rad Teočak	Centar za socijalni rad Jablanica
Centar za socijalni rad Lukavac	Centar za socijalni rad Konjic
Centar za socijalni rad Srebrenik	Centar za socijalni rad Prozor-Rama
Centar za socijalni rad Tuzla	Centar za socijalni rad Stolac
Centar za socijalni rad Sapna	Odjel za socijalnu politiku i branitelje Neum**
Centar za socijalni rad Živinice*	Služba socijalne skrbi Ravno***
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON
Centar za socijalni rad Breza	Centar za socijalni rad Ljubuški
Centar za socijalni rad Kakanj	Centar za socijalni rad Posušje*
Centar za socijalni rad Maglaj	Centar za socijalni rad Široki Brijeg
Centar za socijalni rad Tešanj	Služba socijalne skrbi i obitelji Grude
Centar za socijalni rad Zavidovići	
Centar za socijalni rad Zenica	KANTON SARAJEVO****
Centar za socijalni rad Visoko	Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo

Centar za socijalni rad Vareš	Služba socijalne zaštite Centar
Centar za socijalni rad Olovo	Služba socijalne zaštite Hadžići
Centar za socijalni rad Usora	Služba socijalne zaštite Iliđa
Služba rada, socijalne skrbi i raseljenih osoba Žepče	Služba socijalne zaštite Ilijaš
	Služba socijalne zaštite Novi Grad
Služba za društvene djelatnosti i opću upravu Doboj-jug	Služba socijalne zaštite Novo Sarajevo
	Služba socijalne zaštite Stari Grad
	Služba socijalne zaštite Vogošća
BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	
Kantonalni centar za socijalni rad Goražde	KANTON 10
Služba socijalne zaštite Foča - Ustikolina	Centar za socijalni rad Bosansko Grahovo
Služba socijalne zaštite Pale - Prača	Centar za socijalni rad Glamoč
	Centar za socijalni rad Kupres
	Centar za socijalni rad Livno
	Centar za socijalni rad Tomislavgrad
	Sektor za socijalnu skrb Drvar**

* Nisu dostavljene tražene informacije.

** Pismeno obavještenje da na području općine nisu registrirana djeca bez roditeljskog staranja.

*** Usmeno obavještenje da na području općine nisu registrirana djeca bez roditeljskog staranja.

**** Informacije su djelimično dostavljene.

Tabela 3.1.2.

Ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i druge ustanove gdje su smještena djeca bez roditeljskog staranja u FBiH kojima su dostavljeni instrumenti

UNSKO-SANSKI KANTON
Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ - Kulen Vakuf Socijalno-pedagoške životne zajednice - Bihać
TUZLANSKI KANTON
Centar za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja „Duga“ – Gradačac Dječije selo „Selo mira“ – Turija* Dom za djecu bez roditeljskog staranja – Tuzla SOS Dječije selo – Gračanica ⁷ Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju – Tuzla
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
Dom-porodica – Zenica Prihvatni centar „Duje“ – Doboj Istok* Ustanova za prihvat i odgoj djece „Mala škola“ – Vareš
SREDNJOBOSANSKI KANTON
Centar za djecu i omladinu s poteškoćama u razvoju „Duga“ - Novi Travnik Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica „Drin“ - Fojnica
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON
Dječiji dom „Mostar“ – Mostar Obiteljski centar „Papa Ivan Pavao II“ – Čitluk* Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ - Međugorje
KANTON SARAJEVO
Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu - Sarajevo Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju – Sarajevo* Dječiji dom „Al Walidein“ - Sarajevo Dječiji dom „Egipat“ – Sarajevo Dom za djecu bez roditeljskog staranja – Sarajevo* SOS Dječije selo – Sarajevo Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece – Sarajevo* Zavod za vaspitanje muške djece i omladine – Sarajevo Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine - Pazarić

* nisu dostavljene tražene informacije

Svoj doprinos u implementaciji Politike daju i brojne nevladine organizacije i udruženja koje sistemski pružaju usluge djeci bez roditeljskog staranja i porodicama pod rizikom od razdvajanja ili nekim svojim projektima i aktivnostima na različite načine doprinose kvalitetnijoj brizi o djeci. Nevladine organizacije i udruženja koji su učestvovali u istraživanju navedeni su u Tabeli 3.1.3.

⁷ Do maja 2010. godine korišten je naziv SOS Kinderdorf International.

Tabela 3.1.3.

Nevladine organizacije i udruženja u FBiH koji su učestvovali u istraživanju

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
Medica (Zenica)
KANTON SARAJEVO
Fondacija „Kрила nade/Wings of Hope“ Hope and Homes for Children BiH NVO altruista za pomoć osobama s umanjenim sposobnostima „Svjetlo“ Savez organizacija za podršku osobama s intelektualnim teškoćama FBiH „Sumero“ SOS Dječije selo BiH Udruženje „Duga“ Udruženje hranitelja Kantona Sarajevo „Perspektiva“ Udruženje „Obrazovanje gradi BiH“ Udruženje roditelja i prijatelja za pomoć osobama sa mentalnom retardacijom na području Kantona Sarajevo „Oaza“

U sagledavanju stanja djece bez roditeljskog staranja značajno su pomogli i sljedeći pojedinci iznoseći svoja iskustva:

- 16 djece bez roditeljskog staranja od 15 do 18 godina koja će nakon stjecanja punoljetstva ili po završetku redovnog školovanja napustiti ustanove (Dom za djecu bez roditeljskog staranja u Tuzi, Dom-porodica u Zenici i Dječiji dom „Mostar“);
- šest mladih koji su u periodu od 2005. do 2009. postali punoljetni i napustili ustanove u kojima su boravili kao djeca bez roditeljskog staranja (Dom-porodica u Zenici i Dječiji dom „Mostar“);
- 16 hranitelja (iz Tuzlanskog, Zeničko-dobojskog, Hercegovačko-neretvanskog kantona i Kantona Sarajevo)

3.2 Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja kreirani su instrumenti koje će, u istoj ili unaprijeđenoj formi, biti moguće koristiti za praćenje procesa implementacije Politike tokom cjelokupnog perioda koji je za to predviđen:

- *Opći upitnik za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite* koji se koristi za prikupljanje općih podataka o navedenim ustanovama, a tiču se organizacije rada, uposlenog kadra, jačanja kapaciteta ustanove, specifičnih aktivnosti koje se provode u okviru implementacije Politike.
- *Upitnik za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja* koji se koristi za prikupljanje detaljnih podataka o svojoj djeci bez roditeljskog staranja u periodu od 2005. do 2009. godine.
- *Opći upitnik za ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja*, koji se koristi za prikupljanje općih podataka o ustanovama koje pružaju uslugu organiziranog smještaja djece bez roditeljskog staranja kao što su dječiji domovi i dječija sela, kao i druge ustanove u kojima su zbrinuta djeca bez roditeljskog staranja, a tiču se organizacije rada, uposlenog kadra, jačanja kapaciteta ustanove, specifičnih aktivnosti koje se provode u okviru implementacije Politike.
- *Upitnik za ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja koji služi za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja*, koji se koristi za prikupljanje detaljnih podataka o svojoj djeci bez roditeljskog staranja koja su boravila ili borave u ustanovama u periodu od 2005. do 2009. godine.

- *Upitnik za vladine i nevladine organizacije* koji je namijenjen organizacijama koje djeluju u oblasti socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja, a nisu organ starateljstva niti ustanova za zbrinjavanje djece.
- liste pitanja za intervju sa predstavnicima ministarstava, hraniteljima, te sa mladima koji napuštaju ili su napustili sistem dječije zaštite.

3.3 Postupak istraživanja

Istraživanje je trajalo od oktobra 2009. do maja 2010. godine. Nakon pažljivog planiranja i pripremne faze provedene su brojne aktivnosti – prkupljanje podataka, terenske posjete ustanovama i, na kraju, obrada informacija i pisanje izvještaja.

Upitnici su dostavljeni svim ustanovama i organizacijama, a nakon prijema potpunjenih upitnika, timovi istraživača kontaktirali su ustanove od kojih je bilo potrebno dobiti dodatne informacije, a njih 54 je posjećeno, te se detaljnije razgovaralo o podacima koje su ustanove poslale/trebale poslati. Sa predstavnicima ministarstava, hraniteljima i mladima koji uskoro napuštaju ili su nedavno napustili sistem dječije zaštite obavljani su strukturirani intervjui. Za intervjuiranje mladih u institucijama koji nisu punoljetni zatraženo je odobrenje organa starateljstva.

Tokom cjelokupnog postupka prikupljanja, obrade i arhiviranja podataka poštovan je princip povjerljivosti, što je od izuzetne važnosti kada se uzme u obzir da informacije iz centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite i ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja obuhvataju i imena djece. Svi podaci koristili su se isključivo u svrhu ove analize, i nakon njene izrade predati su Ministarstvu rada i socijalne politike FBiH.

4. Rezultati

Aktivnosti na implementaciji Politike

Iako je planirani period za implementaciju Politike od 2006. do 2016. godine, Vlada FBiH ovaj je dokument usvojila tek u januaru 2008. godine. Politika nije praćena izradom akcionog plana koji bi odredio direktne smjernice za provođenje Politike, budžetska sredstva nisu podijeljena na način predviđen Politikom, niti su oformljena tijela koja bi provodila Politiku. Uspješna implementacija nekih od aktivnosti koje predviđa Politika rezultat su ličnog angažmana pojedinaca.

Politika predviđa da glavni nosioci reforme trebaju biti *Koordinaciono tijelo* na nivou FBiH, *Ekspertne grupe* i *Grupe za planiranje i djelovanje u regijama/kantonima*. S obzirom da Koordinaciono tijelo nije osnovano, nisu započete ni planirane aktivnosti za koje je Koordinaciono tijelo trebalo biti nadležno u kratkoročnom periodu implementacije (prve dvije godine):

- iniciranje rješavanja međusektorskih pitanja, uključujući dugoročno finansiranje sektora socijalne zaštite u tranziciji;
- iniciranje promjena u zakonodavnom okviru;
- praćenje planiranja i akcije na nivou kantona;
- donošenje Akcionog plana za transformaciju institucija za smještaj djece bez roditeljskog staranja;
- osnivanje četiri ekspertne grupe i potrebnog broja grupa za planiranje i djelovanje u regijama/kantonima.

Kako se navodi u Politici, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH ima kompletnu odgovornost za provođenje Politike i koordinaciju aktivnosti tokom procesa reforme, dok bi se za pokrivanje troškova implementacije nastojalo obezbijediti donatorska sredstva. Federalno ministarstvo, kao i resorna kantonalna ministarstva u potpunosti podržavaju Politiku, ali navode da im nedostaju sredstva za njenu implementaciju. Zbog nepovoljne finansijske situacije predviđa se da će biti nemoguće osigurati sredstva, zbog čega ministarstva vide jedino rješenje u radu različitih međunarodnih organizacija, prvenstveno UNICEF-a. UNICEF se prepoznaje kao ključni partner u svim eventualnim aktivnostima na implementaciji Politike.

Iako su u periodu provođenja istraživanja od kreiranja Politike (2006.) protekle tri i po godine, a od njenog usvajanja (2008.) gotovo dvije godine, tek 27 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite (manje od polovine) navelo je da su upoznati s Politikom, a njih 14 preduzimaju aktivnosti koje su u skladu s ovim dokumentom. Samo pet centara (iz različitih kantona) navelo je da su od resornih kantonalnih ministarstava dobili preporuke za rad koje su bazirane na Politici.

Pokazatelji rezultata

Ovim istraživanjem obuhvaćeno je ukupno 2127 djece koja su u periodu od 2005. do 2009. godine registrovana u FBiH kao djeca bez roditeljskog staranja.⁸

Kreirana je baza podataka sve djece bez roditeljskog staranja u FBiH za navedeni period koja su obuhvaćena ovim istraživanjem. Međutim, baza nije potpuna jer podatke o djeci nije dostavilo sedam centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite i sedam ustanova u kojima su smještena djeca bez roditeljskog staranja, kao što je prikazano

⁸ Pored ove djece, tokom perioda od 2005. do 2009. godine u ustanovama na području FBiH bilo je smješteno i 75 djece koja nisu iz FBiH - sa područja Republike Srpske 42 i Brčko Distrikta 33.

tabelama 3.1.1. i 3.1.2. Podaci o nekoj djeci koje centri za socijalni rad nisu dostavili dobiveni su od ustanova gdje su djeca boravila i obratno.

Ipak, bazom podataka nije bilo moguće obuhvatiti djecu koju nisu prijavili ni centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite, niti ustanove u kojima su djeca smještena. Zato treba imati na umu da u statističke podatke, osim ako u napomeni nije navedeno drugačije, nisu ubrojana djeca bez roditeljskog staranja sa područja općina Kalesija, Živinice, Dobretići, Neum, Posušje, Drvar i iz Kantona Sarajevo, a koja su boravila isključivo u sljedećim ustanovama:

- Dječije selo „Selo mira“ (Turija),
- Centar za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja „Duga“ (Gradačac)
- Prihvatni centar „Duje“ (Doboj Istok),
- Obiteljski centar „Papa Ivan Pavao II“ (Čitluk),
- Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju (Sarajevo),
- Dom za djecu bez roditeljskog staranja (Sarajevo),
- Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece (Sarajevo).

Također, u statističke podatke nisu mogla biti ubrojana ni djeca sa područja navedenih općina koja su (bila) zbrinuta u zamjenskim porodicama (srodničkim i nesrodničkim hraniteljskim, te usvojiteljskim porodicama), kao ni djeca koja su (bila) smještena u neku od ustanova na području Republike Srpske.

4.1 Evidencija o djeci bez roditeljskog staranja

Postojanje uredne evidencije o djeci bez roditeljskog staranja jedan je od pokazatelja rezultata koji je definisan Politikom.

Prema raspoloživim podacima, u 2005. godini u BiH je postojalo 2741 dijete bez roditeljskog staranja (Politika), a od toga 2062 u FBiH. Ipak, vjerovalo se da je stvarni broj djece bez roditeljskog staranja nešto veći jer se podaci ne mogu smatrati tačnim iz nekoliko razloga: nepostojanje efikasnog sistema evidencije korisnika usluga socijalne zaštite (adekvatne baze podataka), te nepostojanje prakse dostavljanja podataka o djeci bez roditeljskog staranja od strane svih ustanova za zbrinjavanje djece.

Pri posjetama centrima za socijalni rad / službama socijalne zaštite moglo se uočiti da neke od ovih ustanova vode dokumentaciju na način koji omogućava jednostavno prikupljanje svih potrebnih informacija o djeci bez roditeljskog staranja. Spominje se da je u toku kreiranje baze podataka centara za socijalni rad sa područja Tuzlanskog kantona. Ipak, tokom ovog istraživanja nije primijećen pravovremen i adekvatan napredak u vođenju evidencije o djeci bez roditeljskog staranja. Mnogi učesnici istraživanja naveli su da su imali poteškoća pri prikupljanju svih traženih podataka o djeci, te su rokovi za dostavljanje ispunjenih obrazaca više puta pomjerani.

Tokom posjeta centrima za socijalni rad /službama socijalne zaštite i ustanovama za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja uočeno je nepostojanje sistematičnog pristupa u vođenju dokumentacije. Informacije o djeci se u različitim centrima pohranjuju na različit način, te se čini da nema jedinstvenog sistema evidencije.⁹

Značajan broj djece nije bio prijavljen u prvom krugu prikupljanja informacija. Tako je određen broj djece prijavljen od strane ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, ali ne i od strane nadležnih centara za socijalni rad/

⁹ Informacije o djeci traže se na različitim mjestima - u ormarima, u susjednim kancelarijama, u prostorijama za arhivu, u rokovnicima. U jednom centru za socijalni rad primijećeno je da se arhivirani predmeti pakuju u kutije koje se, bez nekog reda, slažu u kancelariju direktora. U drugom centru osoblje dokumentaciju nosi svojim kućama, pošto je centar više puta bio na meti provalnika, a zbog nedostatka finansijskih sredstava nikada nije obezbijeđen bilo kakav vid zaštite. Zbog svega navedenog, tokom prikupljanja, objedinjavanja i obrade prikupljenih podataka uočeni su brojni nedostaci i neslaganja podataka.

službi socijalne zaštite i, rjeđe, obratno. Smanjivanje broja neprijavljene djece postiglo se upoređivanjem listi djece koje su dostavljale ustanove u kojima su djeca smještena i centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite i ponovnim provjeravanjima.

Pored neprijavlivanja određenog broja djece, uočeno je da su često nedostajale i sljedeće informacije:

- tačan datum rođenja djeteta,
- tačan datum smještaja u ustanove/druge porodice,
- ima li dijete individualni plan zaštite,
- koliko je bilo kontakata djeteta sa srodnicima.

Također, pokazatelj neefikasnog praćenja djece u sistemu socijalne zaštite su i brojna neslaganja informacija koje su dostavljali centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite i ustanove u kojima su djeca smještena, a najčešće su se odnosila na:

- tačne datume rođenja djece,
- datume smještaja u ustanove,
- ustanove koje zbrinjavaju djecu.

U ovim podacima uočavane su razlike i po nekoliko godina, što znači da neki centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite ne samo što nemaju osnovne informacije o određenom broju djece, kao što je datum rođenja, već imaju pogrešnu evidenciju o mjestu boravka djece za više godina.

Zbog načina prikupljanja informacija o djeci (i od centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite i od ustanova za zbrinjavanje djece) moguće je bilo uočiti navedene pogreške. Međutim, ostaje dilema koliko su tačni ostali podaci o djeci koje je bilo moguće dobiti samo od jedne grupe učesnika – ili od centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite ili od ustanova za zbrinjavanje djece, pa poređenja i uočavanja eventualnih nepodudarnosti nisu bila moguća.

Podaci o ukupnom broju djece bez roditeljskog staranja u Federaciji BiH u periodu od 2005. do 2009. godine prikazani su u Tabeli 4.1.1. i odnose se na brojčano stanje na kraju svake godine.¹⁰

¹⁰ Svi statistički podaci o djeci bez roditeljskog staranja dobiveni su analizom podataka iz *Upitnika za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja* i iz *Upitnika za ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja*, osim ako nije navedeno drugačije.

Tabela 4.1.1.

Ukupan broj djece bez roditeljskog staranja u FBiH po kantonima 2005. - 2009

KANTONI	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	339	338	325	314	287*
POSAVSKI	7	5	4	9	10
TUZLANSKI	308	306	323	330	317
ZENIČKO-DOBOJSKI	319	349	336	339	333
BOSANSKO-PODRINJSKI	51	51	51	50	37
SREDNJOBOSANSKI	135	145	161	163	155
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	100	100	110	107	95
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	6	6	9	13	16
KANTON SARAJEVO**	358	322	326	309	***
KANTON 10	12	11	8	7	4
UKUPNO	1635	1633	1653	1641	1254

* Za dvoje djece koja su ranije evidentirana nepoznato je jesu li bila u sistemu nakon 2008.

** Podatke je dostavilo Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.

*** Podatak nije dostavljen.

Pored toga što određeni broj centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite i ustanove za zbrinjavanje djece nije učestvovao u istraživanju, pouzdanost navednih statistika upitna je i zbog nesistematičnog vođenja evidencije o djeci. Određeni podaci još uvijek nedostaju jer je poznato da neki centri nisu dostavili informacije o svojoj djeci.¹¹ Također, kako je naveo direktor jednog centra, *moglo se desiti da su socijalni radnici slučajno zaboravili upisati neko dijete.*

Treba napomenuti da, pored djece koja su obuhvaćena Tabelom 4.1.1., u ustanovama je (bilo) smješteno 42 djece iz RS i 33 iz Brčko Distrikta. Moguće je da u ustanovama koje nisu učestvovala u ovom istraživanju boravi još djece sa područja Republike Srpske ili Brčko Distrikta.

4.2 Djeca razdvojena od bioloških porodica

Smanjenje broja djece razdvojene od bioloških porodica drugi je pokazatelj rezultata definisan Politikom.

Jedan od principa politike je izbjegavanje nepotrebnog razdvajanje djeteta i roditelja. U Politici se naglašava da razdvajanje djece od njihovih bioloških porodica može imati ozbiljne i potencijalno negativne posljedice na razvoj djeteta, može utjecati na sposobnost djeteta da uspostavlja bliske odnose sa drugima, može oslabiti ili uništiti njegov lični i porodični identitet, kao i pripadnost zajednici, te mu uskratiti neformalnu podršku koju obično pruža šira porodica ili zajednica iz koje dijete potječe. U članu 9. Konvencije o pravima djeteta, na koju se Politika oslanja, ističe se pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, osim u slučaju kada se u odgovarajućem postupku ocijeni da je odvajanje od roditelja u najboljem interesu djeteta (Konvencija).

¹¹ Iz jednog centra za socijalni rad potvrđeno je da određeni broj djece nije naveden, te da će podaci biti naknadno dostavljeni, ali to se do momenta pisanja ovog izvještaja nije dogodilo.

Porodični zakon FBiH uređuje pravo i obavezu oba roditelja da žive sa svojom djecom i zajednički, sporazumno i ravnopravno se staraju o njima. Ukoliko oba roditelja nisu u stanju da se staraju o svom djetetu, sud će odlučiti o smještaju djeteta kod druge osobe ili u ustanovu. Jedan roditelj koji se stara o djetetu, ili oba roditelja, mogu privremeno povjeriti na čuvanje i odgoj svoje djeteta ustanovi ili osobi koja ispunjava uslove za staratelja, ali za to moraju imati prethodnu saglasnost organa starateljstva. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, osim što uređuje smještaj djeteta bez roditeljskog staranja i zbog materijalno nesređenih prilika u porodici, uređuje smještaj djeteta i u slučajevima kada je djetetu potrebna posebna zaštita zbog njegovog zdravstvenog stanja – invaliditeta ili ometenosti u psihofizičkom razvoju, kao i poremećaja u odgoju kada se radi o zanemarenoj i zapuštenoj djeci.

Zakonom su predviđene i posebne mjere koje su dužni provoditi nadležni državni organi ukoliko roditelj/i ne vrši/e svoja prava i dužnosti kako je to određeno zakonom. Tako je Zakonom predviđeno oduzimanje roditelju prava da živi sa djetetom i pravo da djeteta povjeri na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi ako roditelj/roditelji s kojim djeteta živi ugrožava/ju interes djeteta zanemarujući njegovo podizanje, odgoj, obrazovanje, ili u tome ne sprečava drugog roditelja ili člana zajedničkog domaćinstva da tako postupa, ili ako je zbog toga kod djeteta došlo do poremećaja u odgoju. Ova mjera se izriče u trajanju od jedne godine, o čemu sud odlučuje na prijedlog roditelja kojem je pravo oduzeto ili po službenoj dužnosti. Sud može oduzeti roditeljsko staranje u slučaju kada roditelj zloupotrebom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili nestaranjem o njemu, ili koji u tome ne sprečava drugog roditelja ili drugu osobu, zbog čega dovodi u opasnost djetetovu sigurnost, zdravlje ili moral. Ova mjera traje sve dok za to postoje razlozi, a roditelju se može vratiti roditeljsko staranje na njegov zahtjev, na zahtjev djeteta ili organa starateljstva.¹²

Svi centri/službe na području FBiH pri razdvajanju djece od roditelja primjenjuju odredbe Porodičnog zakona FBiH (Sl. novine FBiH, broj 35/05, 41/05). Pored ovoga krovnog zakona, centri/službe primjenjuju i sljedeće zakone:

- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH (Sl. novine FBiH, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09) i/ili kantona - 30 centara/službi);
- Zakon o zaštiti od nasilja FBiH (Sl. novine FBiH, broj 22/05) - 5 centara/službi;
- Krivični zakon BiH (Sl. glasnik BiH, broj 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 55/06, 32/07) - 5 centara/službi;
- Zakon o upravnom postupku BiH (Sl. glasnik BiH, broj 29/02, 12/04) - 5 centara/službi;
- Zakon o krivičnom postupku FBiH (Sl. novine FBiH, broj 35/03, ispr. 56/03, ispr. 37/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09) - 2 centra/službe.

Prema informacijama iz centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite odluku o razdvajanju djece od roditelja donosi najčešće stručni tim, mada broj i profili profesionalaca u stručnom timu uveliko variraju (u zavisnosti od razvijenosti i kadrovske popunjenosti centra/službe). Dva centra za socijalni rad navela su da odluku donosi direktor sa socijalnim radnikom, ili direktor koji je po struci socijalni radnik, pošto centri nemaju osoblje koje bi moglo formirati stručni tim.

¹² Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH i Save the Children Norway, novembar 2009.

Tabela 4.2.1. prikazuje broj nove djece koja su razdvojena od bioloških porodica u FBiH u periodu od 2005. do 2009. godine.

Tabela 4.2.1.

Broj nove djece razdvojene od bioloških porodica u FBiH po kantonima 2005.- 2009.

KANTONI	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	60	50	40	51	28
POSAVSKI	2	3	0	5	5
TUZLANSKI	39	23	51	45	32
ZENIČKO-DOBOJSKI *	40	50	56	35	40
BOSANSKO-PODRINJSKI	3	4	2	0	0
SREDNJOBOSANSKI	14	16	29	23	19
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	27	8	10	5	5
ZAPADNOHERCEGOVAČKI**	3	0	3	5	1
KANTON SARAJEVO***	38	46	57	49	****
KANTON 10	0	1	0	1	0
UKUPNO	226	201	248	219	130

* Za petero djece nije poznato kada su razdvojena od bioloških porodica.

** Za troje djece nije poznato kada su razdvojena od bioloških porodica.

*** Podaci prema Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo

**** Podatak nije dostavljen.

Iako su podaci iz Tabele nepotpuni jer za osmero djece nije poznato kada su razdvojena od bioloških porodica, već je samo na osnovi evidencije pojedinih ustanova poznato da su djeca bez roditeljskog staranja, a podatak o broju novevidentirane djece u 2009. godini na području Kantona Sarajevo nije dostavljen, ne primjećuje se konzistentno smanjenje broja djece koja su razdvojena od svojih bioloških porodica.

4.3 Djeca smještena u institucije

Smanjenje broja djece smještene u institucije, posebno djece mlađeg uzrasta, još je jedan pokazatelj rezultata definisan Politikom.

Broj djece bez roditeljskog staranja koja su boravila u ustanovama za smještaj, odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju od 2005. do 2009. prikazan je Tabelom 4.3.1. Ovim statistikama obuhvaćeno je i nekoliko djece koja su boravila u ustanovama koje nisu bile planirane kao učesnici ovog istraživanja, a to su:

- Centar za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora (Tuzla);
- Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba (Sarajevo);
- Dom za stara i iznemogla lica „Naš Dom“ (Travnik).

Također, u statistike su uračunata i djeca koja su boravila u Dječijem centru „Most“ u Zenici, koji je transformiran 2008. godine. Treba napomenuti i da jedno dijete sa područja FBiH od 2007. godine boravi u Dječijem domu „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci (Republika Srpska). Također, pored djece koja su obuhvaćena Tabelom 4.3.1., u Domu za

djecu bez roditeljskog staranja u Tuzli sa majkama je boravilo troje djece (uzrasta od 0 do 3 godine), kako bi se majke podržale u kritičnim periodima i preveniralo razdvajanje.

Tabela 4.3.1.

Broj djece bez roditeljskog staranja iz FBiH smještene u ustanove 2005.- 2009.

UZRAST	PORODIČNI MODEL						INSTITUCIONALNI MODEL						UKUPNO U USTANOVAMA*
	0-3	4-6	7-14	15-18	18+	UKUPNO	0-3	4-6	7-14	15-18	18+	UKUPNO	
2005.	10	32**	179	43	7	271	60	58	196	66	51	431	883
2006.	10	21	181**	60	12	284	61	51	208	67	55	442	881
2007.	9	15	176***	63	23	286	72	51	239	67	43	472	897
2008.	6	14	189***	73	20	302	66	51	226	75	42	460	882
2009.	6	21	178***	71	28	304	62	49	216	80	40****	447	786

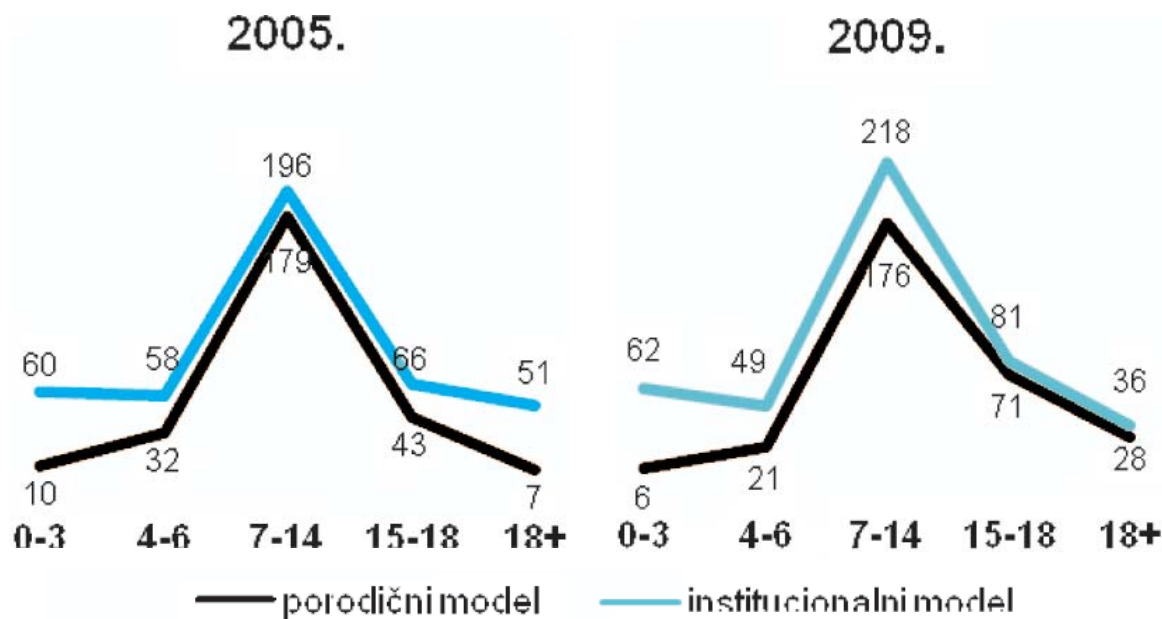
* Uračunata su i djeca sa područja Kantona Sarajevo za koju je dostavljen ukupni broj za kraj svake godine, bez podataka za svako dijete, tako da nije bilo moguće klasifikovati ih prema obliku zbrinjavanja i uzrastu.

** Jedno dijete smješteno u Centar za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora (Tuzla).

*** Dvoje djece smješteno u Centar za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora (Tuzla)

**** Dvoje djece smješteno je u Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba (Sarajevo) i u Dom za stara i iznemogla lica „Naš Dom“ (Travnik).

Prema dostupnim podacima, u periodu od 2001. do 2004. godine nije došlo do značajnijeg smanjenja broja djece koja su smještena u institucije (Politika). Kao što se može vidjeti iz Tabele 4.3.1. smanjenje se ne uočava sve do 2009. godine, kada se veliki broj mladih osamostalio i napustio ustanove. Na slici 4.3.1. upoređen je broj djece bez roditeljskog staranja, razvrstane prema uzrastu, na kraju 2005. godine (prije kreiranja Politike) i na kraju 2009. godine (gotovo dvije godine nakon što je Vlada FBiH usvojila Politiku).

Slika 4.3.1.

Broj djece bez roditeljskog staranja u ustanovama u 2005. i u 2009. godini

Kao što se vidi na slici, djeca u dobi od 7 do 14 godina dominantna su grupa u oba perioda. Broj djece te dobi se čak i povećava u 2009. godini, što pokazuje da nema značajne razlike: neka djeca su od 2005. godine postala punoljetna i napustila ustanove, dok su nova djeca tog uzrasta smještena u ustanove u periodu od 2005. do 2009. godine.

Poredeći dvije slike (onu koja pokazuje podatke iz 2005. i onu za 2009. godinu), koje prikazuju broj djece smještene u ustanove, razvrstane prema uzrastu, jasno je da ne postoji značajan napredak od momenta usvajanja Politike. Izuzetak su mladi nakon navršene 18. godine koji borave u ustanovama baziranim na porodičnom modelu zbrinjavanja, čiji se broj kontinuirano povećava. Razlog za ovo je što navedene ustanove pretežno pružaju podršku mladima do potpunog osamostaljenja. Nepostojanje značajnih promjena u broju djece koja borave u ustanovama i u dobnoj strukturi te djece ukazuje da se u praksi ne primjenjuju smjernice za brigu o djeci bez roditeljskog staranja koje daje Politika.

4.4 Usluge podrške porodici

Pokazatelj rezultata definisan Politikom je i povećanje broja usluga podrške porodici i povećani broj korisnika tih usluga (djece i porodica).

Politika naglašava da svaka od mjera socijalne zaštite djeteta treba da obuhvati jačanje biološke porodice, bilo da se radi o prevenciji razdvajanja djece od roditelja ili o povratku djece koja su bila odvojena u biološke porodice.

Kako je navedeno u Politici, nema pouzdanih podataka o djeci koja su pod rizikom od razdvajanja od roditelja. Jedan od razloga tome je da je riječ o heterogenoj populaciji djece koja je obuhvaćena sistemom socijalne zaštite iz različitih razloga. Do sada nisu napravljene pomoci u evidenciji te djece, niti postoji sistemski, metodološki ujednačen pristup u procjeni stepena rizika od razdvajanja.

Kao što je i navedeno u Politici, nema podataka o razlozima razdvajanja djece od bioloških porodica. Ovim istraživanjem evidentirani su razlozi koji su doveli do razdvajanja djece od roditelja u periodu od 2005. do 2009. godine. Frekvencija najčešćih faktora prikazana je u Tabeli 4.4.1.

Tabela 4.4.1.

Frekvencija najčešćih faktora koji dovode do razdvajanja djece od bioloških porodica

RAZLOZI ZA RAZDVAJANJE ¹³	UČESTALOST
JEDAN ILI OBA RODITELJA UMRLA	856
JEDAN ILI OBA RODITELJA NAPUSTILA DIJETE	758
ZANEMARIVANJE DJETETA	378
TEŠKA EKONOMSKA SITUACIJA	358
BOLEST JEDNOG ILI OBA RODITELJA	267
JEDAN ILI OBA RODITELJA NEPOZNATA	140
ZLOSTAVLJANJE DJETETA	68
BOLEST DJETETA	57

Bitno je istaknuti da je gotovo 60% djece razdvojeno od roditelja samo zbog jednog razloga. Za 30% djece bila su evidentirana dva razloga, dok je više od tri razloga postojalo samo kod sedmero (0,3%) djece bez roditeljskog staranja. Ovi podaci ukazuju da bi sistemski podrška porodicama u kojima postoji rizik od razdvajanja mogla dati značajne rezultate s obzirom da bi se kod većine porodica radilo na jednom rizičnom faktoru.

Kao što se vidi iz Tabele 4. 4.1. teška ekonomska situacija bila je jedan od razloga za razdvajanje 358 djece od bioloških roditelja, a jedini razlog za 132 djece, što je veoma uznemiravajuće kada se ima u vidu da siromaštvo, ili uslovi koji se mogu direktno ili indirektno pripisati siromaštvu, nikada ne bi trebali biti jedino opravdanje za razdvajanje djeteta od roditelja, gubitak roditeljskog staranja, prijem djeteta u neki oblik alternativnog zbrinjavanja ili za sprečavanje djetetove reintegracije. Siromaštvo treba posmatrati kao signal potrebe za podrškom porodici.¹⁴

Šest centara za socijalni rad (uključujući i Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo, koji obuhvata osam općinskih službi socijalne zaštite) navodi da od usvajanja Politike nastoji pojačati rad sa porodicama pod rizikom od razdvajanja. Međutim, ne postoje podaci koji govore da li su ove aktivnosti adekvatno zastupljene u radu centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite općenito. Također, ne postoji ujednačen pristup u planiranju, pružanju i evaluaciji usluga jačanja porodica. Izuzetak su programi za podršku porodicama koje provode nevladine organizacije.

Osim toga, prema dostavljenim podacima, odnos broja uposlenih koji su evidentirani da rade direktno sa djecom u odnosu na broj uposlenika koji obavljaju administrativne-tehničko- kadrovske poslove u periodu od 2005. do 2009. godine je u gotovo u svim kantonima ispod 50%, izuzev Hercegovačko-neretvanskog kantona tokom 2005. i 2006. godine (Tabela 4.4.2.)

¹³ Klasifikacija faktora koji su doveli do razdvajanja djece od roditelja izvršena je na osnovu istraživanja koje je NVO Hope and Homes for Children provela tokom 2007. godine analizirajući razloge razdvajanja 154 djece koja su boravila u institucijama (Dom-porodica i Dječiji centar "Most" u Zenici).

¹⁴ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, Okvir Ujedinjenih nacija, novembar 2009., član 14.

Tabela 4.4.2.

Procenat osoblja CSR koje radi direktno sa djecom po kantonima 2005. - 2009.

KANTONI	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	38 %	41 %	39 %	42 %	42 %
POSAVSKI	38 %	33 %	33 %	33 %	38 %
TUZLANSKI	28 %	28 %	30 %	30 %	31 %
ZENIČKO-DOBOJSKI	34 %	35 %	40 %	39 %	38 %
BOSANSKO-PODRINJSKI	18 %	18 %	36 %	36 %	36 %
SREDNJOBOSANSKI	37 %	37 %	37 %	37 %	37 %
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	40 %	40 %	41 %	41 %	43 %
ZAPADNOHERCEGOVAČKI**	53 %	50 %	48 %	48 %	48 %
KANTON SARAJEVO	*	*	*	*	*
KANTON 10	33 %	33 %	33 %	32 %	27 %
UKUPNO	226	201	248	219	130

* Nema podataka.

Uprkos preopterećenosti administrativnim poslovima, centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite nastoje unaprijediti usluge koje pružaju djeci i porodicama razvijanjem saradnje sa različitim ustanovama i organizacijama vladinog i nevladinog sektora. Prema informacijama koje su dostavili centri/službe, najčešći saradnici u radu sa djecom i porodicama su:

- resorna ministarstva na federalnom i kantonalnom nivou, općinske vlasti, predstavnici mjesnih zajednica;
- sudovi, policijske uprave i stanice, disciplinski centri;
- ustanove za zbrinjavanje djece;
- medicinske ustanove, bolnice i domovi zdravlja;
- osnovne i srednje škole i nevladine organizacije čija djelatnost uključuje formalne i neformalne edukacije;
- organizacije koje se bave općenito unapređenjem dječije zaštite (UNICEF, Save the Children UK, Save the Children Norway);
- organizacije koje pružaju usluge jačanja porodica i prevencije razdvajanja djece od roditelja (Hope and Homes for Children BiH i SOS Dječije selo BiH);
- organizacije koje pružaju pomoć i smještaj žrtvama nasilja - djeci i ženama;
- organizacije koje pružaju psiho-socijalnu pomoć ranjivim populacijama;
- udruženja hranitelja;
- udruženja roditelja djece sa posebnim potrebama i organizacije koje pružaju podršku ovoj ranjivoj populaciji djece i roditelja;
- omladinski centri, sportski klubovi, kulturno-umjetnička društva.

Ovo istraživanje je pokazalo da osoblje centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite uglavnom sporadično pohađa edukacije i profesionalno se usavršava.¹⁵ Oblasti edukacija (u okviru kojih je bilo više različitih tematskih seminara) koje su pohađali uposlenici centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite su predstavljeni u Tabeli 4.4.3.

¹⁵ Od ukupnog broja centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite koji su dostavili podatke, 26 nema podatke o edukaciji.

Tabela 4.4.3.

Broj edukacija, razvrstanih prema oblastima,

koje su pohađali uposlenici centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite 2005. - 2009.

OBLASTI	BROJ EDUKACIJA
ALTERNATIVNI OBLICI ZBRINJAVANJA DJECE; HRANITELJSTVO	27
NASILJE U PORODICI	12
UNAPREĐENJE RADA U RAZLIČITIM OBLASTIMA SOCIJALNOG RADA	9
PROMOCIJA DJEČJIH PRAVA I DJEČIJE ZAŠTITE	8
MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA	5
RAD SA OSOBAMA S POSEBNIM POTREBAMA	5
TRGOVINA LJUDIMA	4
SOCIJALNA INKLUZIJA	2

U periodu od 2005. do 2009. godine organizaciju i finansiranje edukacija uglavnom su realizirale nevladine organizacije (međunarodne i lokalne); tek četiri edukacije su organizirala ministarstva. Prema podacima koje su dostavili centri/službe, 105 uposlenika (20%) prošlo je kroz neku od navedenih edukacija.¹⁶ Pošto ne postoji praksa mjerenja učinka dodatnog educiranja i profesionalnog usavršavanja profesionalaca u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite, konkretni rezultati navedenih edukacija nisu mogli biti evidentirani u ovom istraživanju. Iako profesionalci navode da stečena znanja primjenjuju u svakodnevnom radu sa korisnicima njihovih usluga, sveukupni rezultati ovog istraživanja ne ukazuju na značajne učinke edukacija kada je u pitanju rad sa djecom bez roditeljskog staranja.

4.5 Budžet za dječiju zaštitu

Politika predviđa podjelu budžeta namijenjenog dječijoj zaštiti na dva dijela: dio kojim će se podržati preventivni rad sa porodicama i dio kojim će se podržati zbrinjavanje djece koja su već u sistemu javne brige (Politika).

Princip raspoređivanja finansijskih sredstava, prateći korisnika koji Politika naglašava, podrazumijeva unapređenje upravljanja procesima i resursima, te zahtijeva preusmjeravanje postojećih budžetskih sredstava i osiguranje minimuma usluga za sve, bez obzira na mogućnosti finansiranja iz općinskih budžeta. Kratkoročno, to znači omogućiti da se troškovi za povratak djece iz institucionalnog smještaja u njihove porodice ili premještanje djece u alternativne vrste smještaja prvenstveno finansiraju iz postojećih budžetskih sredstava predviđenih za institucije. Srednjoročno i dugoročno, to znači da usluge podrške porodici i usluge zamjene za porodicu budu finansirane iz istih izvora. Tako bi se otklonili poticaji za smještanje u institucije koje se finansiraju iz centralnih izvora, nasuprot nepostojanju poticaja za alternativna rješenja, koja se finansiraju, kada je to moguće, iz lokalnih izvora (Politika).

Do sada nije došlo do promjena koje nalaže Politika. Finansijska sredstva koja podržavaju djecu i porodice sa djecom usmjeravaju se kao i do sada putem ostvarivanja sljedećih prava:

- dodatak na djecu;
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;
- pomoć majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci;
- naknada ženi-majci u radnom odnosu;
- naknada ženi-majci koja nije u radnom odnosu;
- smještaj djece u predškolske ustanove/studentske domove;
- jednokratna novčana pomoć;

¹⁶ Edukacije je prošlo 77 socijalnih radnika, 5 pedagoga, 2 psihologa, 15 pravnika i 6 uposlenika ostalih profila.

- izuzetna novčana pomoć;
- stalna novčana pomoć.

Važno je istaći da djeca i porodice ne ostvaruju sva navedena prava u svim kantonima. Jedino je u Kantonu Sarajevo moguće ostvariti sva navedena prava, dok se u Hercegovačko-neretvanskom kantonu ostvaruju samo prava na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta i smještaj djece u predškolskim ustanovama i studentskim domovima. Razlike se ne ogledaju samo u mogućnosti ostvarivanja prava već se odnose i na visinu i redovnost isplate.

Ovim istraživanjem nije se moglo doći do podataka o finansijskim sredstvima koja su utrošena na zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, kako od resornih kantonalnih ministarstava tako ni od centara za socijalni rad. Zato je nepoznanica koliko sredstava je u proteklom periodu izdvajano za smještaj djece bez roditeljskog staranja u ustanove i hraniteljske porodice. Osnovni razlog je što se zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja ne vodi kao posebna stavka u finansijskim izdacima.

Također, podaci centara/službi pokazuju da ne postoji usklađenost nadoknada za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja ni između kantona, ni između centara/službi sa područja jednog kantona.

Primjera radi¹⁷, prikazana su neslaganja između nadoknada za smještaj djeteta u ustanovi Dom-porodica koje su naveli pojedini centri za socijalni rad (CSR) sa područja različitih kantona za period od 2005. do 2009. godine (Tabela 4.5.1).

Tabela 4.5.1.

Razlike u nadoknadama za smještaj djeteta u ustanovu Dom-porodica 2005.-2009.

CSR	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BIHAĆ	550	550	640	705	760
TRAVNIK	496	496	580	640	691
GORAŽDE	550	640	640	705	760

Prikupljeni podaci pokazuju da postoje razlike u naknadama za smještaj djece sa područja istog kantona u istu ustanovu u istom periodu. Tabela 4.5.2. prikazuje razlike u nadoknadama za smještaj djeteta u ustanovu Dječiji dom „Egipat“ koje su naveli pojedini centri za socijalni rad sa područja Srednjobosanskog kantona za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela 4.5.2.

Razlike u nadoknadama za smještaj djeteta

sa područja Srednjobosanskog kantona u Dječiji dom „Egipat“ 2005. - 2009.

CSR	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BUGOJNO	240	274	274	318	300
FOJNICA	350	350	350	350	350
KISELJAK	400	450	450	450	450
KREŠEVO	350	400	460	460	460

¹⁷ Za primjer su prikazani podaci iz ustanova koje su dostavile najpotpunije podatke.

Kada su u pitanju nadoknade za smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu, uočena je značajna razlika u iznosima i načinima finansiranja. Osnovne razlike ogledaju su u:

- visini nadoknade koja nije jednaka u svim općinama i kantonima (kreće se u intervalu od 92 KM do 476 KM);
- uračunavanju primanja djeteta (npr. penzije umrlog roditelja) u nadoknadu u pojedinim općinama;
- neisplaćivanju nadoknade za dijete koje je smješteno u srodničku porodicu u pojedinim općinama.

Razlike u visini nadoknade za djecu smještenu u hraniteljske porodice koje su naveli pojedini centri za socijalni rad sa područja različitih kantona za period od 2005. do 2009. godine prikazane su Tabelom 4.5.3.

Tabela 4.5.3.

Razlike u nadoknadama za djecu smještenu u hraniteljske porodice sa područja različitih kantona 2005.- 2009.

CSR	SRODNIČKO HRANITELJSTVO					NESRODNIČKO HRANITELJSTVO				
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BIHAĆ	200	200	200	200	200	*	*	*	*	*
ORAŠJE	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300
TUZLA	320	330	360	390	440	320	330	360	390	440
BREZA	102	102	102	136	107	102	102	102	186	146
GORAŽDE	*	169,5	183	269,5	269,5	*	169,5	183	269,5	269,5
BUGOJNO	240	274	274	318	364	240	274	274	318	364
STOLAC	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300
SARAJEVO	*	*	*	*	*	476	476	476	476	476

* Nema podataka.

Na osnovu podataka koje su dostavljali centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite uočava se da su nadoknade za smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu općenito niže u odnosu na smještaj u ustanovu. Tabela 4.5.4. na primjeru nekih centara za socijalni rad prikazuje odnos sredstava koja su se izdvajala za smještaj djeteta u različite ustanove i u hraniteljske porodice.

Tabela 4.5.4.

Odnos sredstava koja su se izdvajala za smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu i u različite ustanove 2005. - 2009.

CSR	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
VELIKA KLADUŠA					
hraniteljstvo	200	200	200	200	200
Dom-porodica	550	550	640	705	760
SOS Dječije selo - Gračanica	200	200	200	200	200
BUGOJNO					
hraniteljstvo	240	274	274	318	364
Dom-porodica	412	580	640	690	690
Dječji dom „Egipat“	240	274	274	318	300
ČAPLJINA					
hraniteljstvo	300	300	300	300	300
„Majčino selo“	350	350	350	350	350
Dječiji dom „Mostar“	460	460	460	570	570

Iz svega navedenog može se zaključiti da je neophodno hitno preusmjeravanje postojećih budžetskih sredstava i osiguranje minimuma usluga za sve, bez obzira na mogućnosti finansiranja iz općinskih budžeta, kako se navodi u Politici. Pitanje koje se nameće jest na koji način bi se općenito planirao budžet za dječiju zaštitu ako se ima u vidu nemogućnost praćenja izdvajanja finansijskih sredstava koja su utrošena na zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u posljednjih nekoliko godina.

4.6 Usvojena djeca

Povećanje broja usvojene djece još je jedan pokazatelj rezultat definisan Politikom. Naglašava se da, u skladu sa uvažavanjem prava djeteta da živi u porodičnom okruženju, za djecu koja se izdvajaju iz porodice i potrebno im je naći trajno rješenje za smještaj prednost treba imati usvojenje. Ovaj oblik zbrinjavanja, ukoliko se vodi profesionalno i u skladu sa odgovarajućim kriterijima za odabir djece i usvojitelja, smatra se najboljim i trajnim rješenjem brige i zaštite djeteta bez roditeljskog staranja (Politika).

U Politici se također navodi da su do momenta njene izrade dostupni podaci o usvojenju bili nepotpuni, te da se nisu mogli koristiti za stvarni uvid u korištenje ovog oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Tako su nepotpuni zvanični podaci za FBiH ukazivali na samo četiri slučaja usvojenja u FBiH tokom 2003. godine, a interni podaci nevladinih organizacija koje se bave ovom kategorijom djece ukazuju na najmanje 19 usvojene djece (Politika).

Ovo istraživanje je pokazalo da ima znatno veći broj usvojene djece nego što se moglo očekivati na osnovi do tada poznatih podataka. Tabela 4.6.1. prikazuje koliko je usvojene djece evidentirano za period od 2005. do 2009. godine.

Tabela 4.6.1.

Broj usvojene djece po kantonima 2005. - 2009.¹⁸

KANTONI	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	9	14	7	7	4
POSAVSKI	2	2	0	0	0
TUZLANSKI	9	10	8	2	8
ZENIČKO-DOBOJSKI	5	3	5	9	6
BOSANSKO-PODRINJSKI	0	0	0	0	1
SREDNJOBOSANSKI	0	1	0	4	7
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	0	0	0	0	0
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	0	0	0	0	0
KANTON SARAJEVO*	13	5	13	11	13
KANTON 10	0	0	0	0	0
UKUPNO	38	35	33	33	39

* Podaci iz Kantonalnog centra za socijalni rad Kantona Sarajevo dostavljeni samo u *Općem upitniku za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite*

Bitno je napomenuti da su uočena neslaganja između broja usvojene djece koji se dobio na osnovi analize podataka o svojoj djeci u sistemu (iz *Upitnika za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite i Upitnika za ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja*) i broja usvojene djece koji su centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite dostavljali u *Općem upitniku za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite*. Interval u kojem se kreću ti podaci je od 27 do 45 usvojene djece, s tim što su razlike manje za 2008. i 2009. godinu (prijavljeno je jedno dijete više za 2008. i dvoje djece manje za 2009. u *Općem upitniku za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite*).

Istraživanje je pokazalo da na usvojenje pretežno idu djeca koja su prvobitno bila smještena u institucije (više od 85%), dok je znatno manji broj djece koja na usvojenje odlaze iz ustanova baziranih na porodičnom modelu, hraniteljskih porodica i bioloških porodica.

Iako se pokazalo da se na usvojenju djece bez roditeljskog staranja radi više nego što se moglo očekivati na osnovu ranijih podataka, ipak značajan broj djece bez roditeljskog staranja dočeka punoljetsvo u ustanovama i hraniteljskim porodicama. Ova saznanja su još više začuđujuća kada se uzme u obzir broj potencijalnih usvojiteljskih porodica koji se kontinuirano povećava. Trenutno je 1162 zahtjeva za usvojenje podneseno centrima za socijalni rad u FBiH. Broj potencijalnih usvojiteljskih porodica po kantonima prikazan je Tabelom 4.6.2.

¹⁸ Prema Politici, usvojenje se smatra najkvalitetnijim i najtrajnijim oblikom zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja i preferira se lokalno usvojenje. Porodični zakon FBiH navodi da dijete mogu usvojiti strani državljani samo u onim situacijama kada je to u najboljem interesu djeteta i ako dijete ne može biti usvojeno u BiH. Pored toga, međunarodno usvojenje se ne može izvršiti bez dozvole federalnog organa nadležnog za poslove socijalne zaštite.

Tabela 4.6.2.

Broj zahtjeva za usvojenje po kantonima 2005. - 2009.

KANTON	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	137	225	207	203	286
POSAVSKI	2	4	5	12	22
TUZLANSKI	146	179	204	219	277
ZENIČKO-DOBOJSKI	82	95	105	165	237
BOSANSKO-PODRINJSKI	8	13	14	7	13
SREDNJOBOSANSKI	19	22	29	44	67
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	18	28	27	37	48
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	11	12	15	24	32
KANTON SARAJEVO	*	*	*	*	154
KANTON 10	6	10	16	17	26
UKUPNO	429	588	622	728	1162

* podaci nisu dostavljeni

4.7 Hraniteljstvo

Kao pokazatelj rezultata implementacije Politike smatra se i uvođenje različitih oblika hraniteljstva i povećanje broja djece smještene u hraniteljske porodice.

Dostupni podaci ukazuju da je u FBiH hraniteljstvo različito razvijeno u pojedinim kantonima. U Politici se navodi da je najviše djece bez roditeljskog staranja smješteno u hraniteljske porodice u Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom kantonu i Kantonu Sarajevo. Slično stanje u periodu od 2005. do 2009. godine pokazalo je i ovo istraživanje. Broj djece bez roditeljskog staranja smještene u hraniteljskim porodicama (srodničke i nesrodničke) u ovom periodu prikazan je Tabelom 4.7.1.

Tabela 4.7.1.

Broj djece bez roditeljskog staranja smještene u hraniteljske porodice po kantonima 2005. - 2009.

KANTON	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
UNSKO-SANSKI	212	199	187	175	152
POSAVSKI	1	0	0	0	0
TUZLANSKI	131	138	152	158	152
ZENIČKO-DOBOJSKI	106	114	116	98*	90**
BOSANSKO-PODRINJSKI	16	17	17	9	6
SREDNJOBOSANSKI	64	69	76	75	68
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	40	48	55	54	45
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	2	2	2	4	5
KANTON SARAJEVO	170	158	152	133	92
KANTON 10	10	10	7	5	2
UKUPNO	752	755	764	711*	612**

* Za 2 djece je nepoznato jesu li nastavili boraviti u porodici nakon 2007.

** Za 1 dijete je nepoznato je li nastavilo boraviti u porodici nakon 2008.

Podaci koji su dobiveni ovim istraživanjem nisu u skladu sa zvaničnim podacima iz 2005. godine koji se navode u Politici. Tako je, prema Politici, u Unsko-sanskom kantonu 2005. godine registrovano samo 38 djece koja su smještene u hraniteljske porodice, što je neuporedivo manji broj od onog koji je dobiven ovim istraživanjem (212). Također ukupan broj djece u hraniteljskim porodicama za 2005. godinu je, prema Politici, bio 805 djece, što se razlikuje od podatka koji je dobiven ovim istraživanjem (752). Razlike u podacima vjerovatno su rezultat drugačije metodologije koja je korištena za dobivanje informacije o djeci. Situaciona analiza koja je prethodila kreiranju Politike predstavila je zvanične podatke o broju djece u određenih oblicima brige, dok se u ovom istraživanju nastojalo doći do ličnih podataka sve djece kroz direktne kontakte sa centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite i ustanovama za zbrinjavanje djece. Ovakvim načinom prikupljanja podataka eliminiraju se pogreške u prikupljanju zbirnih podataka o djeci.

Na osnovi podataka dobivenih ovim istraživanjem, a kao što se može vidjeti i u Tabeli 4.7.1., nije došlo do povećanja broja djece bez roditeljskog staranja koja su smještene u hraniteljske porodice (osim u 2007. godini, kada se općenito povećao broj djece bez roditeljskog staranja, kao što je prikazano Tabelom 4.1.1.).

Tabela 4.7.2. prikazuje kretanje djece smještene u hraniteljske porodice u periodu od 2006. do 2009. godine. Tabela pokazuje da djeca u hraniteljskim porodicama obično ostaju do osamostaljenja, a da vrlo mali broj djece bude vraćen u biološke porodice ili usvojen. Određeni broj djece (koji se kontinuirano povećavao) iz hraniteljskih porodica ode u ustanove za zbrinjavanje. Ovo otvara pitanje posvećuje li se dovoljno pažnje procesu procjene, planiranja i pripreme smještaja djeteta u hraniteljsku porodicu, te podrži hraniteljskim porodicama (u vidu savjetovanja, edukacija i sl.). Vrlo mali broj djece sa posebnim potrebama koja su smještene u hraniteljske porodice ukazuje da je neophodno što prije započeti razvijanje specijalizovanog hraniteljstva.

Tabela 4.7.2.

Kretanje djece bez roditeljskog staranja smještene u hraniteljske porodice 2006. - 2009.

		DJECA SMJEŠTENA U TOKU GODINE	DJECA KOJA SU NAPUSTILA HRANITELJSKE PORODICE					DJECA NA SMJEŠTAJU NA KRAJU GODINE
			POVRATAK U BIOLOŠKU PORODICU	USVOJENJE	PRELAZAK IZ SRODNIČKE U NESRODNIČKU PORODICU I OBRATNO	SMJEŠTAJ U USTANOVU	OSAMOSTALJENJE	
2006.	SRODNIČKA PORODICA	51	3	3	0	2	35	543
	NESRODNIČKA PORODICA	8	0	0	0	0	1	54
	UKUPNO	74*	3	3	0	2	36	755*
2007.	SRODNIČKA PORODICA	75	3	1	1	2	56	555
	NESRODNIČKA PORODICA	9	4	0	0	1	1	57
	UKUPNO	108*	7	1	1	3	57	764*
2008.	SRODNIČKA PORODICA	53	7	0	2	3	81	513**
	NESRODNIČKA PORODICA	17	0	0	0	1	6	67
	UKUPNO	87*	7	0	2	4	87	713*
2009.	SRODNIČKA PORODICA	46	9	1	2	6	87	451***
	NESRODNIČKA PORODICA	8	1	0	1	2	2	68****
	UKUPNO	70*	10	1	3	8	89	611*

* Uračunati i su i podaci iz Kantona Sarajevo koji se nisu mogli drugačije uklopiti u tabelu jer su dostavljeni samo u *Općem upitniku za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite*.

** Za dvoje djece nije poznato jesu li nakon 2007. boravili u srodničkim porodicama.

*** Za jedno dijete nije poznato je li nakon 2008. boravilo u srodničkoj porodici.

**** Jedno dijete je umrlo.

Kao što se vidi iz Tabele 4.7.2. najveći broj djece smješten je u srodničke porodice, što je bio slučaj i u momentu kreiranja Politike. Nesrodničko hraniteljstvo nejednako je razvijeno na nivou FBiH. Najviše je djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama u Tuzlanskom kantonu (na kraju 2009. evidentirano je 42 djece), u kojem se bilježi i kontinuirano povećanje broja djece u ovim hraniteljskim porodicama od 2005. do 2009. godine. Ovakvo stanje bilo je i očekivano s obzirom da se na području ovog kantona intenzivno radilo na razvijanju hraniteljstva putem projekta koji je implementirala nevladina organizacija Save the Children UK u saradnji sa Ministarstvom za rad i socijalnu politiku Tuzlanskog kantona. Iako za Kanton Sarajevo nisu dostavljeni podaci o broju djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama, utvrđeno je da se i na području ovog kantona radilo na razvijanju ovog oblika zbrinjavanja djece, također kroz projekat nevladine organizacije Hope and Homes for Children BiH. Prema informacijama koje su dali hranitelji koji su učestvovali u istraživanju, medijske kampanje nevladinih organizacija bile su najčešći izvor informacija o hraniteljstvu. Također, hranitelji koji su prošli edukacije za hraniteljstvo većinom navode da su edukacije organizovale i realizovale nevladine organizacije (Save the Children UK, Hope and Homes for Children BiH i SOS Dječije selo BiH).

Nasuprot tome, u Posavskom, Bosansko-podrinjskom, Hercegovačko-neretvanskom i Zapadnohercegovačkom kantonu i Kantonu 10 zabilježeno je da je tek jedno do dvoje djece boravilo u nesrodničkim porodicama u periodu od 2005. do 2009. godine.

Centri za socijalni rad u ovim, ali i u drugim kantonima navode kao značajan problem nedovoljna finansijska sredstva za kampanje za promociju ovog oblika zbrinjavanja djece. Također, značajan problem predstavlja i nedostatak standardnih procedura za regrutovanje, odabir, obuku, podršku i superviziju hraniteljskim porodicama, te visina i redovnost nadoknade za zadovoljenja potreba djeteta (što se razlikuje između kantona), kao što je prepoznato i u Politici. Prema mišljenju hranitelja koji su učestvovali u ovom istraživanju, uvođenje profesionalnog hraniteljstva značajno bi doprinijelo razvoju ovog vida zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.

4.8 Prioritetno zbrinjavanje djece u porodice

Jedan od pokazatelja rezultata definisan Politikom je i prioritetno smještanje djece iz institucija u zamjenske porodice i povratak u porodicu porijekla, uz podršku tim porodicama.

Poznato je da gotovo svaki oblik institucionalnog smještaja može rezultirati negativnim posljedicama po razvoj djece, što se posebno odnosi na mlađu djecu, kao i na situacije kada dijete provede veliki broj godina u instituciji. Smještaj u porodicu potencijalno nudi svakom djetetu individualnu brigu, zaštitu i ljubav osobe koja je u ulozi roditelja, priliku da nauči o ulogama unutar porodice i zajednice, te uključenost u svakodnevne aktivnosti u porodici i široj zajednici. Time je dijete bolje pripremljeno za osamostaljivanje i može se nositi sa svakodnevnim situacijama samostalnog življenja (Politika). Član 20 Konvencije o pravima djeteta, na koju se Politika oslanja, daje prednost smještaju djece koji je zasnovan na modelu porodice.

Tabela 4.8.1. prikazuje broj djece koja su vraćena u biološke porodice ili smještena u zamjenske porodice nakon boravka u institucijama u periodu od 2005. do 2009. godine.

Tabela 4.8.1.

Broj djece koja su vraćena u biološke porodice ili smještena u zamjenske porodice nakon boravka u institucijama 2005. - 2009.

ZBRINJAVANJE NAKON BORAVKA U INSTITUCIJI*	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
BIOLOŠKE PORODICE	12	25	19	39	27
USVOJITELJSKE PORODICE	23	24	12	18	16
HRANITELJSKE PORODICE	5	4	6	2	9
USTANOVE BAZIRANE NA PORODIČNOM MODELU	12	8	5	11	4
UKUPNO	52	47	35	58	51

* Nisu obuhvaćena djeca za koju su nadležni centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite koje nisu dostavile informacije ili su dostavile nepotpune informacije (Tabela 3.1.1.), a boravila su u ustanovama koje također nisu dostavile informacije (Tabela 3.1.1.)

Kao što se vidi iz Tabele, općenito nije evidentiran porast broja djece iz institucija kojoj je obezbijeđeno porodično okruženje. Uočava se mali porast broja djece koja su vraćena u biološke porodice u periodu od 2005. do 2009. godine, te mali pad broja usvojene djece u tom periodu.

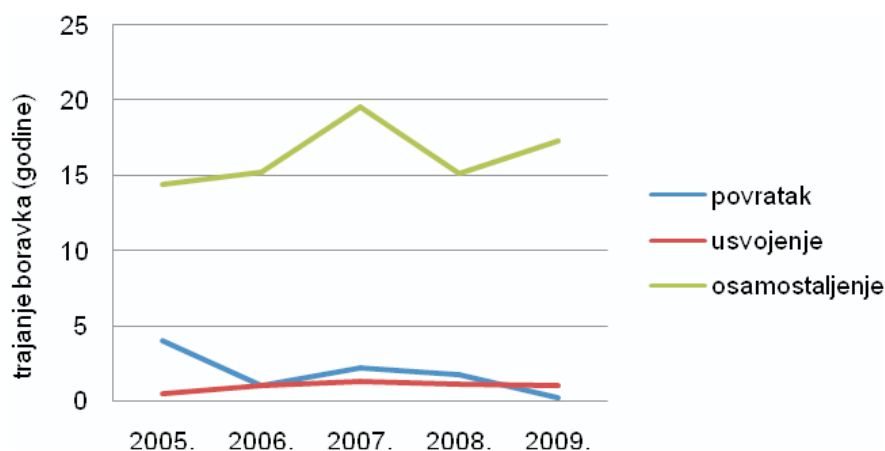
4.9 Trajanje smještaja

Skraćivanje trajanja boravka djece u institucijama i u hraniteljskim porodicama još je jedan od pokazatelja rezultata implementacije Politike.

Prema tome, boravak djece u ustanovama za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i u hraniteljskim porodicama trebao bi biti privremenog karaktera. Tokom boravka djeteta u ustanovi ili hraniteljskoj porodici potrebno je raditi na jačanju biološke porodice kako bi se dijete vratilo roditeljima, a ukoliko je to nemoguće, potrebno je raditi na usvojenju djeteta, što je, kako se navodi u Politici, najbolji i trajni oblik zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.

U momentu kreiranja Politike, približno 50% djece nalazilo se u ustanovama duže od tri godine (Politika). Na kraju 2009. 50% djece u ustanovama je boravilo duže od pet godina, a približno 20% duže od 10 godina.

Slika 4.9.1. prikazuje prosječno trajanje boravka djece u ustanovama prije povratka u biološke porodice, usvojenja ili osamostaljenja u periodu od 2005. do 2009. godine.

Slika 4.9.1.

Prosječno trajanje boravka djece u ustanovama prije povratka u biološke porodice, usvojenja ili osamostaljenja 2005. - 2009.

Uočava se da je u navedenom periodu smanjeno prosječno trajanje boravka djece u ustanovama prije povratka u biološku porodicu (od četiri godine 2005. do tri mjeseca 2009. godine), dok je dužina boravka u ustanovama prije usvojenja relativno nepromijenjena i kreće se u intervalu od šest do 16 mjeseci. Ipak, poražavajući je podatak da je 29 djece dočekalo punoljetstvo u ustanovama, i to nakon dugogodišnjeg boravka – od 14 i po do 19 i po godina. Postavlja se pitanje kvaliteta procjene i praćenja smještaja i najboljeg interesa te djece, te pravovremenog reagovanja i iznalaženja prihvatljivijeg rješenja za djecu.

4.10 Kontakti djece sa biološkom porodicom

Proporcionalno povećanje broja djece koja su ostvarila i održavaju kontakt sa svojom biološkom porodicom je također pokazatelj rezultata koji je definisan Politikom.

Kako se navodi u Politici, u slučaju razdvajanja djeteta od porodice treba uvažavati njegovo pravo na kontakt sa biološkom porodicom jer to osigurava poštivanje principa porodičnog kontinuiteta i principa bliskosti. Također, održavanje kontakata može stvarati preduslove za rad na povratku djeteta u biološku porodicu.

Zbog neefikasne evidencije kontakata djece bez roditeljskog staranja sa biološkom porodicom i srođnicima nije bilo moguće adekvatno ispitati ovaj indikator. Upoređen je broj kontakata sa srođnicima za 248 djece koja su bila u sistemu javne brige tokom cijelog perioda od 2005. do 2009. godine i za koju postoji precizna evidencija o kontaktima¹⁹. Nažalost, to je tek nešto više od 50% djece koja su bila u sistemu javne brige od 2005. do 2009. (jer za 234 djece koja su također kontinuirano bila u sistemu u navedenom periodu nema podataka o kontaktima sa srođnicima). U Tabeli 4.10.1. uočava se da je godišnji prosjek kontakata djece sa srođnicima povećan.

¹⁹ Ovdje nisu ubrojana djeca smještena u srodničke hraniteljske porodice, jer se kontakti sa srođnicima održavaju svakodnevno i nije potrebna dozvola nadležnog centra za socijalni rad za kontakte sa roditeljima i drugim srođnicima.

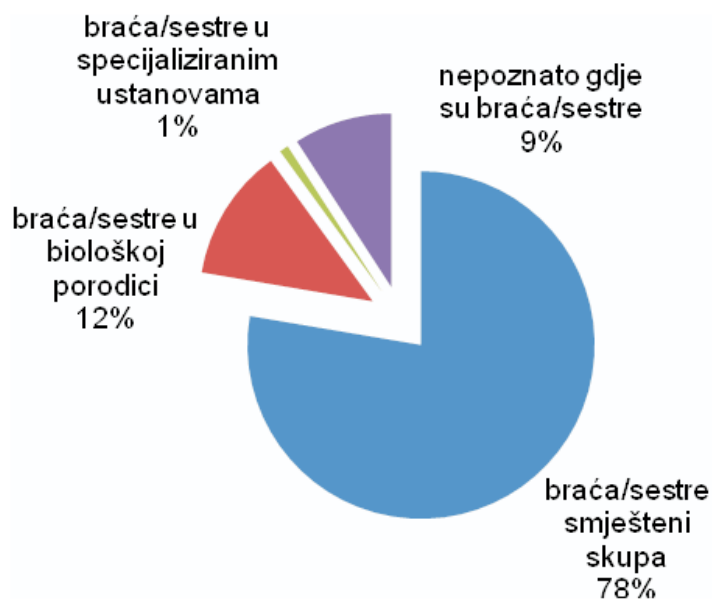
Tabela 4.10.1.

Kontakti djece bez roditeljskog staranja sa srođnicima 2005.- 2009.

	2005.	2009.
UKUPAN BROJ POSJETA	1301	1496
GODIŠNJI PROSJEK	5,25	6,03

Značajno je istaknuti da je 21 dijete, koje tokom 2005. godine nije kontaktiralo sa svojim srođnicima, do 2009. godine uspostavilo kontakte. Međutim, 23 djece koja su imala kontakte sa srođnicima u 2005. godini nije nastavilo da ih održava do 2009. godine.

O mogućnostima za očuvanje veza sa članovima biološke porodice govori i podatak o smještaju malodobne braće i sestara. Ovim istraživanjem pokazano je da su većinom braća i sestre koji su trenutno u sistemu javne brige smješteni zajedno (78%). Ipak, značajan je i broj djece koja su odvojena od svoje braće i sestara (slika 4.10.1.)

Slika 4.10.1.

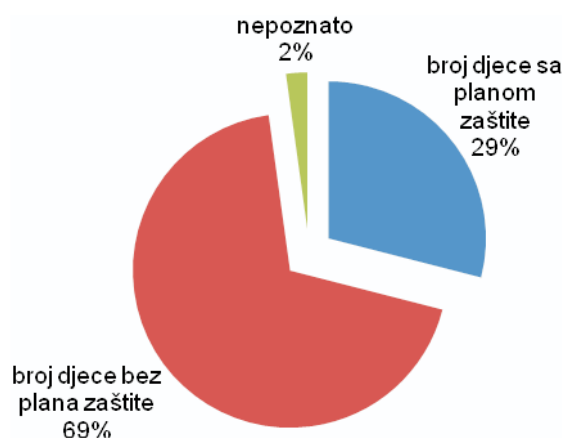
Smještaj braće i sestara djece bez roditeljskog staranja 2009.

Mali broj djece smješten je u specijalizirane ustanove zbog njihovih posebnih potreba i to djelimično opravdava razdvojenost od braće i sestara. Međutim, postavlja se pitanje zbog čega je 12% djece odvojeno od roditelja ako njihova malodobna braća/sestre žive sa roditeljima.

4.11 Analize potreba i planovi zaštite djece

Pokazatelji rezultata implementacije Politike su i urađene analize potreba i individualni planovi zaštite, koji se redovno revidiraju za svu djecu.

Prema podacima koje su dostavili centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite i ustanove za približno 70% djece nije sačinjen individualni plan zaštite (slika 4.11.1.). Također, evidentirano je da i planovi zaštite koji su kreirani često ne zadovoljavaju osnovne principe – sačinjeni su od strane ili centra za socijalni rad ili ustanove u kojoj je dijete zbrinuto, bez učešća svih važnih osoba.

Slika 4.11.1.

Postojanje individualnih planova zaštite za djecu bez roditeljskog staranja 2009.

4.12 Podrška pri osamostaljivanju

Pokazatelj rezultata definisan Politikom je proporcionalno povećanje broja djece kojima je obezbijedena i pružena podrška za osamostaljivanje i zapošljavanje nakon boravka u instituciji.

Prema podacima iz 2005. godine, oko 34% djece bez roditeljskog staranja u FBiH bilo je u starosnoj dobi od 15 do 18 godina (Politika). Na kraju 2009. godine u toj dobi bilo je oko 25% djece bez roditeljskog staranja, ali u sistemu javne brige također je evidentirano i oko 8% mladih bez roditeljskog staranja starijih od 18 godina. To su pretežno mladi koji se i dalje redovno školuju, mada je primijećeno da se ponekad smještaj u ustanovama produžava mladima nakon stjecanja punoljetstva iako ne nastavljaju školovanje, što predstavlja svojevrsni pokušaj pružanja podrške pri osamostaljivanju.

Kako je navedeno u Politici, opći utisak je da ustanove ne uspijevaju adekvatno pripremiti djecu bez roditeljskog staranja za samostalan život, u pogledu znanja i stepena obrazovanja koje su stekli, kao i vještina neophodnih za samostalan život. Registrovana je i nedovoljna umreženost ustanova sa ostalim institucijama i organizacijama u zajednici, koje mogu predstavljati značajnu podršku djeci i mladima nakon osamostaljivanja.

Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite uglavnom navode da su njihove mogućnosti ograničene kada je u pitanju podrška djeci i mladima u osamostaljenju i nakon napuštanja ustanova i hraniteljskih porodica. Većina

centara/službi nudi savjetodavni rad kao uslugu koju mogu pružiti. Sporadično se pružaju i drugi oblici podrške – omogućavanje življenja u „kućama na pola puta“, jednokratne novčane pomoći, podrška pri konkurisanju za posao... Ipak, kako naglašavaju i centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite i resorna kantonalna ministarstva, nema organizirane podrške mladima bez roditeljskog staranja pri osamostaljivanju. Izuzetak su projekti pojedinih nevladinih organizacija (SOS Dječija sela i Hope and Homes for Children).

Prema navodima ministarstava, podrška mladima koji napuštaju ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja često je prepuštena isključivo tim ustanovama. Ustanove navode da je dominantan oblik podrške omogućavanje mladima da ostanu neko vrijeme u ustanovi i nakon što se prestane plaćati njihov smještaj. Drugi vidovi podrške (pronalazak stana, posla...) često se pružaju isključivo zahvaljujući privatnim vezama osoblja ustanova. Također, uočena je i praksa uvezivanja mladih ljudi sa stranim „donatorima“ – porodicama kod kojih su djeca odlazila tokom raspusta, koji su spremni pokrivati troškove života mladih određeno vrijeme nakon napuštanja ustanove, ali nude i stipendiranje za nastavak školovanja u njihovoj zemlji.

Mladi bez roditeljskog staranja koji su učestvovali u ovom istraživanju navode da im podršku u pripremi za osamostaljenje pruža osoblje ustanove, posebno odgajatelji, socijalni radnici ustanove i nadležnog centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite, kao i prijatelji, posebno oni koji su ranije napustili ustanove. Njihova podrška, koja se najčešće bazira na savjetovanje, mnogo im znači pošto, kako navode, osjećaju strah od napuštanja ustanove. Navode da bi im od velike koristi bila podrška pri pronalasku zaposlenja, omogućavanje života u stanu koji u početku ne bi morali plaćati, te materijalna podrška do pronalaska zaposlenja. Također, naglašavaju potrebu da im se pomogne u povezivanju i izgradnji kvalitetnijih odnosa sa srodnicima (što je trajni zadatak centara za socijalni rad i ustanova/ hraniteljskih porodica od momenta smještaja djeteta), kako bi im oni bili podrška nakon napuštanja ustanove. Čini se da su svjesni da je pred njima period koji će zahtijevati dosta truda i oslanjanje na vlastite kapacitete. Zato većina njih smatra da završetkom srednje škole, angažovanjem tokom prakse na nastavi, kao i honorarnim poslovnim angažmanima povećavaju svoje šanse za pronalazak i očuvanje zaposlenja i samim tim za rješavanje drugih životnih pitanja (stana, troškova života...).

4.13 Napredak djece u psihofizičkom razvoju, stjecanju vještina i znanja i izgradnji odnosa s porodicom i zajednicom

Proporcionalno povećanje broja djece pod zaštitom čiji su rezultati u pogledu psihofizičkog razvoja, stečenih vještina, znanja i odnosa s porodicom i zajednicom bolji od onih koji su postizani prethodnih godina također je pokazatelj rezultata implementacije Politike.

Napredak djece u sistemu javne brige na navedenim područjima očekuje se kao rezultat provođenja Politike uz poštivanje principa koje ovaj dokument naglašava, i to prvenstveno:

- principa najboljih interesa djeteta;
- izbjegavanje nepotrebnog razdvajanja djeteta i roditelja;
- zbrinjavanje zasnovano na porodičnom modelu;
- planiranje i praćenje kvaliteta zaštite djeteta;
- učesće djeteta;
- osnaživanje djece i osoba koje o njima brinu.

Iako nevladine organizacije u okviru različitih projekata za unapređenje zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja nastoje pratiti napredak djece koja su uključena u projekte, na nivou FBiH nije uspostavljen sistem praćenje napretka ove populacije djece.

5. Primjeri aktivnosti drugih aktera u prioritetnim oblastima Politike

Jedan od općih strateških ciljeva Politike je stvoriti uslove za integrisanje u sistem modela dobre prakse, koji su razvijeni kroz pilot projekte i aktivnosti nevladinih organizacija. Ostvarivanje tog, kao i drugih postavljenih ciljeva treba da se realizira kroz niz aktivnosti u četiri prioritetne oblasti: praćenje korisnika u sistemu socijalne zaštite djece i porodice, razvijanje usluga za podršku porodici, razvijanje i jačanje porodičnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja i transformacija vanporodičnog (institucionalnog) zbrinjavanja djece.

5.1 Praćenje korisnika u sistemu pravne i socijalne zaštite djece i porodice

Ova komponenta odnosi se na standardizaciju kriterija, načina donošenja odluka, odgovornosti i metoda za analizu potreba korisnika, izradu individualnog plana, početak, reviziju i završetak primjene mjera, usluga i drugih aktivnosti o kojima odlučuju, predlažu rješenja ili ih izvršavaju centri za socijalni rad, sudovi i komisije za ocjenjivanje sposobnosti djece sa poteškoćama u razvoju (Politika).

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ - Kulen Vakuf Vođenje dokumentacije

Centar za djecu bez roditeljskog staranja „Duga“ u Kulen Vakufu je razvio vlastitu bazu podataka o djeci bez roditeljskog staranja koja su smještene u toj ustanovi. U bazi podataka nalazi se lični dosje svakog djeteta, u kojem se, pored ličnih i drugih relevantnih podataka o djetetu, nalaze njegovi osobni dokumenti, ljekarski nalazi i druga bitna dokumentacija, izvještaji o djetetu koje Centar „Duga“ dostavlja nadležnom centru za socijalni rad, evidencija posjeta roditelja/srodnika i profesionalaca iz centra za socijalni rad djetetu, kao i periodično napravljene fotografije djeteta. Baza podataka omogućava brzo i jednostavno pretraživanje željenih podataka, kao i prikaz broja djece smještene u ovoj ustanovi u određenom periodu, sa njihovim osnovnim karakteristikama poput spola djeteta, uzrasta, dužine boravka itd.

SOS Dječije selo BiH Kvalitet za djecu: Standardi brige o djeci bez roditeljskog staranja u Evropi

SOS Dječije selo BiH primjenjuje dokument *Kvalitet za djecu: Standardi brige o djeci bez roditeljskog staranja u Evropi*, koji su nastali na osnovi iskustava u radu u 32 zemlje Evrope. Standardi imaju cilj da podrže učesnike u okviru brige za djecu i mlade osoba bez roditeljskog staranja - djecu i mlade, biološke roditelje, osobe koje se brinu o djetetu, organizacije koje brinu o djetetu, službe za zaštitu djeteta, kao i institucije vlade.

Standardi Kvaliteta za djecu sastoje se od 18 standarda, koji su raspoređeni u skladu sa fazama u procesu brige:

- proces odlučivanja i prijema (6 standarda);
- proces brige (8 standarda);
- napuštanje brige (4 standarda).

Svaki standard ima sljedeće elemente:

- naziv i opis standarda (jasne rečenice koje se odnose na neophodan nivo kvaliteta);
- izabrane citate;
- odgovornosti (set zadataka, dužnosti i definisane oblasti odgovornosti za sve učesnike koji su uključeni u implementaciju određenog standarda);
- smjernice (uslovi vezani za implementaciju svakog pojedinačnog standarda);
- znake upozorenja (opis onoga što ne smije da se desi ukoliko se svaki pojedinačni standard implementira).

Save the Children UK (SCUK)

Projekat Osiguravanje prava na kvalitetnu socijalnu zaštitu za kvalitetniji život ugroženih kategorija djece

Od 2007. godine nevladina organizacija Save the Children UK provodi projekat *Osiguravanje prava na kvalitetnu socijalnu zaštitu za kvalitetniji život ugroženih kategorija djece*. Tri su rezultata koji se očekuju do avgusta 2010. godine, kada bi se projekat trebao okončati.

Prvo, minimalni standardi za planiranje, pružanje i praćenje usluga zaštite koje se pružaju djeci od strane centara za socijalni rad će biti razvijeni i biće prihvaćeni kao kriteriji za mjerenje i monitoring kvaliteta usluga. Radi se o standardima za pet usluga, i to: smještaj u drugu porodicu, dječija sela, institucionalni smještaj djece bez roditeljskog staranja, dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju i rano otkrivanje djece i mladih sa smetnjama u razvoju. Standardi će promovisati porodične i u zajednici bazirane oblike zbrinjavanja, kao i važnost vođenja slučaja. Indikatori monitoringa i analiza troškova implementacije standarda će biti sastavni dio njihovog razvoja. Šire konsultacije i učešće od strane nosilaca dužnosti u razvojnom procesu će obezbijediti posvećenost budućoj implementaciji standarda, koji će biti usklađeni na nivou zemlje.

Drugo, kapaciteti profesionalaca iz oblasti dječije zaštite bit će izgrađeni uspostavljanjem i implementacijom multidisciplinarnog i participativnog modela planiranja, pružanja i praćenja usluga dječije zaštite. Profesionalci u ovoj oblasti iz Mostara i Doboja će se aktivno uključiti u ovaj proces. Prevazilaženje nedostataka u kvalitetu pružanja usluge će se rješavati putem uspostavljanja novih usluga, pilotiranja mehanizama praćenja i neprestanim poboljšavanjem napora svih nosilaca dužnosti. Modeli razvijeni u dvije zajednice će poslužiti da nadopune proces razvoja standarda i ponudit će se za replikaciju u drugim općinama.

Treće, kapaciteti djece, roditelja, korisničkih grupa i NVO-a iz dvije pilot lokacije (Mostar i Doboje) bit će ojačani za aktivno učešće u planiranju i praćenju usluga dječije zaštite. Fokus će biti na mobilizaciji resursa iz zajednice prema dvojakoj promjeni: ciljne grupe postaju aktivni akteri planiranja i pružanja usluga, direktno uključeni sa svojim idejama i ličnim angažmanom, a nevladin sektor podiže svoje kapacitete i profil kako bi postao partner javnom sektoru u procesima dječije zaštite, i pravi zagovarač za djecu i sa djecom. Formalne i neformalne grupe civilnog društva – socijalno ugrožena djeca i mladi ljudi i njihovi roditelji imaju priliku da postanu svjesni svojih mogućnosti da utječu na socijalne usluge: od donošenja odluka do pružanja usluga.

Projekat će biti praćen detaljnim izvještajem i preporukama vlastima kako dalje implementirati navedene standarde, te prigodnim publikacijama za profesionalce i djecu.

5.2 Usluge podrške porodici

Ova oblast odnosi se na standardizaciju postojećih i novih usluga podrške porodici, koje se tiču preventivnog i rada na jačanju porodice za adekvatno vršenje roditeljskih prava i dužnosti, kao i usluga članovima porodice sa specifičnim rizicima (Politika).

Hope and Homes for Children BiH (HHC)

Program podrške porodicama

Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski i Bosansko-podrinjski kanton

Britanska nevladina organizacija Hope and Homes for Children (HHC) od 2003. provodi *Program podrške porodicama* u Kantonu Sarajevo. Program obuhvata dva aspekta rada – prevenciju odvajanja djece od bioloških roditelja i

reintegraciju djece u biološke porodice kada je već došlo do razdvajanja. Odvija se u saradnji sa Kantonalnim centrom za socijalni rad i svim općinskim službama socijalne zaštite, osnovnim i srednjim školama, domovima zdravlja i sigurnom kućom.

Na početku realizacije Programa sa porodicama su radili socijalni radnici, a od 2006. i pedagozi, psiholozi i nastavno osoblje. Redovni kontakti sa porodicom pokazali su se kao vrlo važan faktor za realizaciju planiranih aktivnosti. Uočeno je da intenzivna podrška porodicama najčešće treba biti vremenski ograničena (kako se kod porodice ne bi razvila pasivnost i zavisnost od podrške); većina porodica imala je potrebu za podrškom šest mjeseci do godinu dana.

Najviše usluga porodicama pruženo je s ciljem zadovoljavanja potreba porodice kada su u pitanju okolnosti življenja, obrazovanje i ponašanje, ali se značajno doprinijelo i u poboljšanju porodičnih i društvenih odnosa, unapređenju ekonomije domaćinstva, te poboljšanju zdravstvenog stanja članova porodice. Sve intervencije dugoročno su poboljšale funkcionisanje porodice, te je prevenirano odvajanje djece od roditelja u 98% slučajeva u porodicama koje su bile uključene u Program.

Značajni rezultati postignuti su i u reintegraciji djece koja su već bila odvojena od roditelja - od ukupno 18 djece u Programu koja su bila smještena u instituciju za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, 15 ih je uspješno vraćeno u biološke porodice, dok je troje djece podržano pri smještaju i adaptaciji u hraniteljskim porodicama, što je prihvatljiviji vid zbrinjavanja od institucionalnog smještaja.

Analizom Programa utvrđeno je da su novčana sredstva potrebna za porodicu sa kojom se radi na prevenciji razdvajanja značajno manja od novčanih sredstava koja se izdvajaju za smještaj djece u ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Zato se može zaključiti da za razliku od, najčešće, dugoročnog karaktera smještaja u ustanove, rad na prevenciji je kratkoročniji i ekonomičniji, a što je najvažnije, djeca ostaju u svojim biološkim porodicama.

Od 2003. do kraja 2009. godine u Program je bilo uključeno 459 djece iz 235 porodica.

Program se provodio i u Zeničko-dobojskom kantonu u periodu od 2007. do 2009. u sklopu projekta *Razvoj servisa baziranih na porodičnom modelu za djecu bez roditeljskog staranja u Zenici*. Od 2009. Program se provodi i u Bosansko-podrinjskom kantonu.

SOS Dječije selo BiH Program jačanja porodica Sarajevo, Mostar i Goražde

Od 2006. godine SOS Dječije selo BiH počelo je realizirati *Program jačanja porodica*. Svrha ovog Programa je da se djeci koja su pod rizikom da izgube staranje svojih roditelja omogući da nastave život sa svojim biološkim porodicama. Poseban kvalitet Programa je što je dugoročan, provodi se sve dok je porodici potrebna podrška, a uključeni su svi članovi porodice koji aktivno učestvuju u postavljanju ciljeva i planiranju aktivnosti. Neophodan preduslov je učešće lokalne zajednice kroz pružanje materijalne pomoći, ustupanje profesionalaca, prostora, davanja različitih povlastica... Usluge su dostupne cijeloj porodici i obezbjeđuju se kako putem programe SOS Dječijeg sela (SOS Dječiji vrtići, Društveni centar, Porodični centar, Superbus) tako i kroz kapacitete zajednice. Praktično, to znači da djeca u radionicama dobijaju priliku za razvoj svih svojih potencijala, a njihovi roditelji mogućnost za poboljšanje kvaliteta svojih roditeljskih znanja i vještina putem predavanja i radionica koje se za njih organizuju.

Do marta 2010. godine u Program je bilo uključeno ukupno 479 djece iz 212 porodica sa područja tri sarajevske općine (Novi Grad, Novo Sarajevo i Ilijaš), te Mostara i Goražda.

5.3 Zamjenske porodice kao oblik zbrinjavanja

Ova oblast odnosi se na promociju, primjenu i dodatno razvijanje porodičnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, i to prije svega usvojenje, kao najkvalitetniji oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, koje je, pošto svi naponi da dijete ostane sa biološkom porodicom nisu dali rezultate, preporučljivo provoditi u svim slučajevima kada je riječ o djeci bez roditeljskog staranja (Politika), te hraniteljstvo.

Hope and Homes for Children BiH Projekat hraniteljstva Kanton Sarajevo

Organizacija Hope and Homes for Children u saradnji sa Kantonalnim centrom za socijalni rad realizirala je *Projekat hraniteljstva* na području Kantona Sarajevo od 2003. do početka 2009. godine.

U decembru 2003. godine organizovana je i izvedena edukacija o hraniteljstvu za 36 profesionalaca iz svih osam općinskih službi socijalne zaštite, te praktične radionice, tokom kojih se 70 profesionalaca iz svih službi upoznao sa instrumentima za regrutovanje, procjenu, edukaciju i verifikaciju hraniteljskih porodica.

Od 2004. godine periodično su provođene aktivnosti za promociju hraniteljstva. Uporedo su se odvijale posjete i procjene porodica zainteresovanih za hraniteljstvo, te edukacije za potencijalne hraniteljske porodice. U periodu od 2005. do 2007. godine organizovane su četiri takve edukacije, na kojima je, pored potencijalnih hraniteljskih porodica, učestvovalo i šest profesionalaca iz općinskih službi socijalne zaštite. Ovo je bio jedan od oblika jačanja njihovih kapaciteta da u budućnosti samostalno (bez podrške NVO sektora) organizuju takve edukacije.

U Kantonalnom centru za socijalni rad, radi centralizovanog praćenja i podrške hraniteljstvu, 2006. godine formiralo se radno mjesto koordinatora za hraniteljstvo. Ovu poziciju je do početka 2009. godine finansirala organizacija HHC, nakon čega je, prema dogovoru, pozicija trebala postati dio sistema. Međutim, zbog nemogućnosti obezbjeđivanja finansijskih sredstava, to se nije dogodilo. Ukidanje radnog mjesta koordinatora za hraniteljstvo znatno je otežalo daljnje aktivnosti na razvijanju ovog oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja na području Kantona Sarajevo.

Uz podršku organizacije HHC i Kantonalnog centra za socijalni rad, hranitelji su 2007. godine oformili Udruženje hranitelja Kantona Sarajevo „Perspektiva“. Podrška organizacije HHC intenzivno se odvijala do momenta okončanja projekta, i to prvenstveno putem organizovanja mjesečnih sastanaka, periodične edukacije, doniranja računarske i kancelarijske opreme, finansiranja učešća na radionicama. Pružanje podrške u skladu sa mogućnostima nastavljeno je i nakon završetka projekta.

Tokom trajanja projekta, 32 djece je smješteno u hraniteljske porodice, koje su prošle navedenu edukaciju. Adaptaciju djece i njihovo funkcionisanje u hraniteljskim porodicama kontinuirano su pratili profesionalci organizacije HHC i nadležnih službi socijalne zaštite. Pored toga, sedmero djece i njihovih hranitelja imalo je intenzivnu podršku edukatora HHC-a, koji su radili sa djecom na savladavanju školskog gradiva, razvijanju psihofizičkih sposobnosti i lakšem nošenju sa različitim poteškoćama kako djece tako i hranitelja. Tokom perioda boravka u hraniteljskim porodicama primijećen je značajan napredak djece u emotivnom i socijalnom razvoju, kao i na polju obrazovanja

5.4. Vanporodično zbrinjavanje djece

Usmjerenje Federacije Bosne i Hercegovine je provođenje deinstitucionalizacije i transformacije postojećih institucija za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, što uključuje i paralelno razvijanje i pružanje raznovrsnih usluga, kojima će se obezbijediti adekvatna podrška porodicama i djeci tokom procesa transformacije i nakon njegovog završetka. Pored standardizacije usluga smještaja djece u institucije malog kapaciteta (do 12 djece), koje bi trebale biti dominantan oblik institucionalnog smještaja, standardizovaće se i sljedeće usluge hitnog i kratkoročnog smještaja za djecu, majke sa djecom, žrtve porodičnog nasilja i i druge kategorije korisnika kojima je ovakav smještaj neophodan. Za mlade koji napuštaju institucije ili hraniteljske porodice biće predviđene mjere zaštite i podrške i nakon što navrše 18 godina (Politika).

Hope and Homes for Children BiH

Razvoj servisa baziranih na porodičnom modelu za djecu bez roditeljskog staranja u Zenici

Hope and Homes for Children je od 2006. do 2008. godine realizirao projekat *Razvoj servisa baziranih na porodičnom modelu za djecu bez roditeljskog staranja u Zenici*. Projekat se provodio u partnerstvu sa lokalnim vlastima: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona, Općina Zenica, centri za socijalni rad sa područja Kantona, Dječiji centar *Most* i Dom porodica. Ovim projektom prvi put je u BiH transformisana jedna institucija za smještaj djece bez roditeljskog staranja – Dječiji centar *Most*.

Početne aktivnosti podrazumijevale su detaljnu procjenu za svu djecu. Procjena je obuhvatala razgovore sa djecom, njihovim biološkim porodicama i/ili srođnicima i bila je osnova za donošenje preporuke za daljnje zbrinjavanje svakog djeteta.

Po okončanju procjene djece formiran je tim profesionalaca za rad na području Kantona, koji je formalno bio podijeljen na Tim za reintegraciju i podršku i Tim za podršku mladima. Aktivnosti ovih profesionalaca bile su fokusirane na transformaciju institucije u sljedeće servise:

- prevencija razdvajanja djece od roditelja
- reintegracija djece u biološke porodice
- usvajanje
- hraniteljstvo
- mali porodični dom
- podrška mladima koji napuštaju domove

Pošto je proces transformacije Dječijeg centra *Most* trajao duže nego što je planirano, došlo je do promjena u planovima za daljnje zbrinjavanje djece. Također, neka djece smještena u Dom porodica obuhvaćena su razvijenim servisima. Tabela 5.4.1. prikazuje prvobitne i realizirane planove rada sa djecom.

Tabela 5.4.1.

Prvobitne potrebe i realizirani planovi za rad sa djecom

SERVIS	PRVOBITNE POTREBE	REALIZIRANO
	(broj djece)	
PREVENCIJA	<i>nepoznato</i>	35 ²⁰
REINTEGRACIJA	5	24
USVOJENJE	7	9
HRANITELJSTVO	19	9
PODRŠKA MLADIMA	11	13
MALI PORODIČNI DOM	11	12
UKUPNO	53	102

Pripremi djece za nove servise najveći doprinos dali su uposlenici Dječijeg centra *Most* i Tim za reintegraciju. Ovaj tim, u saradnji sa nadležnim centrima za socijalni rad, nastavio je praćenje djece koja su vraćena u biološke porodice i pružao podršku djeci i njihovim porodicama u procesu adaptacije u periodu do godinu dana.

Za 12 djece za koju nijedan od drugih servisa nije bio prikladan kreiran je novi servis, tzv. mali porodični dom. Ovaj servis je *obična kuća, u običnoj ulici*, u kojoj živi maksimalno 12 djece i koja, bez obzira što organizacijski pripada instituciji (Dom porodica), odražava porodični način života. Prvi mali porodični dom otvoren je u junu 2008. godine u Zenici.

Za realizaciju svih aktivnosti predviđenih projektom, HHC je osigurao kapitalne investicije, stručnu i tehničku pomoć. Lokalne vlasti obavezale su se da će prihvatiti nove servise i od 2009. godine snositi troškove njihovog funkcionisanja. Također, izvršena je nova sistematizacija radnih mjesta (uz finansijsku procjenu novih servisa u odnosu na troškove dotadašnjeg sistema), te je jedan dio bivših uposlenika Dječijeg centra *Most* novo zaposlenje našao u novim servisima, a drugi dio (pretežno medicinske sestre) dobio je posao u domu za stare osobe, koji je osnovan u prostoru bivšeg Dječijeg centra *Most*.

Hope and Homes for Children BiH Program podrške mladima Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski i Bosansko-podrinjski kanton

Hope and Homes for Children realizira *Program podrške mladima* obezbjeđujući podršku pri osamostaljivanju i napuštanju institucija. Zvanični početak Programa bio je novembar 2002. godine, mada se sa aktivnostima podrške počelo puno ranije, od juna 1998. godine.

Program se do 2007. provodio na području Kantona Sarajevo sa 18 mladih osoba, koje su bile zbrinute u Domu za djecu bez roditeljskog staranja (tadašnji Dom „Bjelave“). Od 2007. Program se realizira u Zeničko-dobojskom, a od 2009. i u Bosansko-podrinjskom kantonu.

²⁰ Djeca koja su identifikovana od strane centara za socijalni rad u Zeničko-dobojskom kantonu kao djeca kod kojih postoji rizik razdvajanja od porodica. Sa djecom i porodicama je direktno radio HHC tim za reintegraciju i podršku kako bi spriječio razdvajanje djece i porodica i smještaj djece u ustanovu.

Program podrške mladima HHC realizira se u saradnji sa centrima za socijalni rad, dječijim domovima, odgojno-obrazovnim ustanovama, privrednim subjektima i drugim resursima lokalne zajednice.

Iskustvo HHC-a pokazuje da su najčešće potrebe mladih uključenih u Program sljedeće:

- materijalna podrška za hranu i troškove života do pronalaska posla,
- pronalazak i zadržavanje zaposlenja,
- rješavanje stambenog pitanja,
- završavanje započetog školovanja,
- savladavanje socijalnih vještina,
- razvijanje i jačanje samopouzdanja,
- integracija u lokalnu zajednicu - razvijanje socijalne mreže izvan institucije,
- uspostavljanje i održavanje kontakata sa srođnicima,
- kontrola i poboljšanje zdravstvenog stanja.

Na osnovi ovih potreba, s mladom osobom se definišu glavne aktivnosti koje bi se trebale realizirati tokom trajanja podrške. Identifikaciju i procjenu potreba mlade osobe, kreiranje individualnog plana zaštite, implementaciju dogovorenih aktivnosti, evaluaciju i praćenje procesa osamostaljivanja provode dva profesionalca (socijalni radnik/psiholog/pedagog) u saradnji sa mladom osobom. Profesionalci od početka prate realizaciju planiranih aktivnosti, potiču mladu osobu da preuzme odgovornosti u njihovoj realizaciji, savjetuju mladu osobu i pružaju joj podršku u savladavanju eventualnih poteškoća.

Posebno važan dio Programa je pronalazak i zadržavanje posla. Podrška HHC se sastoji u ostvarivanju saradnje sa poslodavcima koji imaju raspoloživo radno mjesto. Iskustva HHC-a pokazuju da su poslodavci spremni pružiti priliku mladima koji su odrasli u institucijama. Ipak, pronalaskom zaposlenja podrška na ovom polju se ne završava pošto je često neophodno praćenje, usmjeravanje i savjetovanje mlade osobe kako bi se uspješno prilagodila zahtjevima radnog okruženja, razvila radne navike i sačuvala posao.

Predviđeno (prosječno) trajanje podrške mladoj osobi nakon izlaska iz institucije je 12 mjeseci. Međutim, cjelokupna podrška je dugotrajnija jer rad započinje još za vrijeme boravka mlade osobe u instituciji (procjena, planiranje, priprema...). Osim toga, nakon završetka podrške, mladi uvijek imaju mogućnost da, ukoliko žele, posjete profesionalce koji su radili s njima, razgovaraju, razmijene informacije...

Od početka realizacije u *Program podrške mladima* do danas je bilo uključeno 75 mladih osoba.

SOS Dječije selo BiH **Program polusamostalnog života**

SOS Dječije selo ima značajno iskustvo u pružanju brige mladima nakon navršenih 18 godina starosti, iskustva u pripremi za samostalan život i u obezbjeđivanju usluga nastavka brige. *Program polusamostalnog života* je osnovni oblik nastavka brige u SOS Dječijim selima. Krajnji cilj ove faze je postepen i skladan prelazak u potpuno samostalan život i sposobnost mlade osobe da preuzme punu odgovornost za vođenje svog života. Uobičajeno ova faza slijedi nakon boravka u Kući za mlade (u kojima mladi žive sve do punoljetstva i dok ne završe srednju školu). Trajanje ove faze je različito (maksimalno tri godine, kod studenata ova faza traje do završetka studija) jer podržava ostvarivanje individualnih potencijala, nakon čega mlada osoba nastavlja da vodi potpuno samostalan život.

Za prelazak u *Program polusamostalnog života* mlada osoba mora biti punoljetna, imati završenu srednju školu ili neko stručno obrazovanje i zaposlenje/stalna primanja ili biti student. SOS Dječja sela motiviraju i ohrabruju mlade osobe da nastave univerzitetsko školovanje. Također, mlada osoba treba imati preporuku i saglasnost matičnog odgajatelja, voditelja Kuće za mlade i pristanak svog SOS roditelja. Tada mlada osoba potpisuje ugovor sa organizacijom, čime započinje trajanje Programa.

Vizija da sva djeca koja su u brizi SOS Dječjih sela žive kao samostalni odrasli ljudi dostiže se radom na nekoliko područja, a to su: izgradnja karijere, obezbjeđivanje zaposlenja, prihoda i stalnog prostora za život, razvijanje socijalnih vještina potrebnih da bi se stekla i/ili razvila društvena kompetencija, te sticanje emocionalne stabilnosti.

Mlada osoba, zajedno sa matičnim odgajateljem, traži najbolje rješenje gdje će živjeti tokom perioda polusamostalnog života (vlastiti stan, iznajmljeni stan, studentski dom...). Održava redovni kontakt sa svojim matičnim odgajateljem, programom je određena dinamika susreta - minimalno jednom mjesečno u toku prve godine, a u toku druge i treće godine najmanje šest puta godišnje. Kontakti između matičnog odgajatelja i mlade osobe održavaju se po potrebi i češće. Ohrabruje se i podržava kontakt sa SOS roditeljem. Matični odgajatelj pruža emocionalnu podršku i savjetovanje mladoj osobi, podršku u pronalaženju posla ako ostane nezaposlena, kao i aktivnu podršku u postavljanju ciljeva u individualnom razvojnom planiranju i njihovom ispunjavanju. Također prati kako mlada osoba troši novac koji je dobila od SOS Dječjeg sela i da li se stavke iz ugovora o polusamostalnom životu poštuju.

U toku *Programa polusamostalnog života* mlada osoba može dobiti redovnu finansijsku podršku ako je to potrebno i ako svojom ličnom zaradom ne može postići minimalni standard življenja. Za vrijeme tog perioda iznos finansijske podrške treba se postepeno smanjivati da bi konačno došlo do potpune finansijske samostalnosti mlade osobe - nekoliko mjeseci prije redovnog završetka ovog programa.

Od 2005. godine, kada je započelo provođenje *Programa polusamostalnog života* do sada, u Program je bilo uključeno više od 50 mladih osoba. Trenutno podršku kroz ovaj Program dobiva 40 mladih osoba.

6. Djeca bez roditeljskog staranja – situacija na kraju 2009. godine

Analiza situacije na kraju 2009. godine može poslužiti kao osnova za planiranje budućih aktivnosti vezanih za zaštitu djece bez roditeljskog staranja, u skladu sa smjernicama sadržanim u Politici. Treba napomenuti da nisu prikupljeni svi podaci o djeci koja su bila u sistemu zaštite u 2009. godini, kao što je to već rečeno u poglavlju 4, gdje se govori o pokazateljima rezultata.

Ovim dijelom obuhvaćeno je ukupno 1279.²¹ djece bez roditeljskog staranja u FBiH koja su se nalazila u sistemu dječije zaštite na kraju 2009. godine,²² a za koju su dostavljeni detaljni lični podaci u Upitniku za centre za socijalni rad/službe socijalne zaštite za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja i u Upitniku za ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja za prikupljanje podataka o djeci bez roditeljskog staranja. Razlika u ukupnom broju djece bez roditeljskog staranja na kraju 2009. godine prikazana u Tabeli 4.1.1.(1254 djece) i tabelama koje slijede nastala je zato što JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo nije dostavila lične podatke djece (na temelju kojih je moguće vršiti klasifikaciju prema dobi, spolu, posebnim potrebama itd.). Ipak jedan broj djece sa područja Kantona Sarajevo je obuhvaćen jer su njihove lične podatke dostavile ustanove koje su učestvovala u istraživanju.

Tabela 6.1. prikazuje spolnu i dobnu strukturu djece.

Tabela 6.1.

Spolna i dobna struktura djece bez roditeljskog staranja na kraju 2009.

	0-3	4-5	6-10	11-15	16-18	18+	UKUPNO
DJEČACI	25	24	102	248	178	107	684 (53,52%)
DJEVOJČICE	26	18	84	189	163	114	594 (46,47%)
UKUPNO	52 (3,90%)	42 (3,28%)	186 (14,54%)	437 (34,16%)	341 (26,66%)	221 (17,27%)	1279

Najviše djece bez roditeljskog staranja (456 - 35,65%) boravilo je u institucijama, nešto manje u srodničkim hraniteljskim porodicama (451 - 35,26%), zatim u ustanovama baziranim na porodičnom modelu zbrinjavanja (304 - 23,76%), dok je najmanje djece bilo smješteno u nesrodničke hraniteljske porodice (68 - 5,31%).

²¹ U ovaj broj je uključeno i devetoro djece iz Republike Srpske koja su smještena u ustanove u Federaciji BiH.

²² Podaci o djeci prikupljali su se do polovine novembra 2009.

Tabela 6.2. prikazuje dobnu strukturu djece u različitim oblicima brige.

Tabela 6.2.

Dobna struktura djece bez roditeljskog staranja u različitim oblicima brige na kraju 2009.

	0-3	4-5	6-10	11-15	16-18	18+	UKUPNO
INSTITUCIONALNI MODEL	42	28	102	148	84	52	456 (35,65%)
PORODIČNI MODEL	4	6	46	136	76	36	304 (23,76%)
NESRODNIČKO HRANITELJSTVO	3	2	11	23	12	17	68 (5,31%)
SRODNIČKO HRANITELJSTVO	3	6	27	130	169	116	451 (35,26%)

Više od 50% djece razdvojeno je od roditelja samo zbog jednog razloga. Za oko 35% djece bila su evidentirana dva razloga, dok je tri i više razloga postojalo kod 7,66% djece bez roditeljskog staranja. Za 25 djece nema podataka o razlozima razdvajanja od roditelja. Frekvencije razloga koji su doveli do razdvajanja djece od roditelja prikazane su u Tabeli 6.3.

Tabela 6.3.

Frekvencija razloga koji su doveli do razdvajanja djece od bioloških porodica

RAZLOZI ZA RAZDVAJANJE	UČESTALOST
JEDAN ILI OBA RODITELJA UMRLA	538
JEDAN ILI OBA RODITELJA NAPUSTILA DIJETE	456
ZANEMARIVANJE DJETETA	279
TEŠKA EKONOMSKA SITUACIJA	238
BOLEST JEDNOG ILI OBA RODITELJA	191
JEDAN ILI OBA RODITELJA NEPOZNATA	113
BOLEST DJETETA	51
ZLOSTAVLJANJE DJETETA	47

Istraživanje je pokazalo da ne postoji efikasna evidencija kontakata djece bez roditeljskog staranja sa srodnicima. Za više od 30% djece (njih 411) koja su bila u sistemu javne brige na kraju 2009. godine, nadležni centri za socijalni rad/ službe socijalne zaštite i ustanove gdje su djeca boravila nisu imali podatak o broju kontakata u 2009. godini. Tabela 6.4 prikazuje učestalost kontakata djece sa srodnicima (za koje postoji evidencija).

Tabela 6.4.

Učestalost kontakata djece bez roditeljskog staranja sa srodnicima u 2009.

BROJ KONTAKATA U 2009.	BROJ DJECE
NEMA KONTAKATA	86
DO 5 KONTAKATA	201
OD 6 DO 10 KONTAKATA	68
PREKO 11 KONTAKATA	62
DJECA SMJEŠTENA U SRODNIČKE PORODICE	451

Određeni broj djece bez roditeljskog staranja zbog specifičnih potreba (smetnji u razvoju) zahtijeva specifičnu brigu. Tabela 6.5. prikazuje broj djece bez roditeljskog staranja kod kojih su evidentirane posebne potrebe.

Tabela 6.5.

Posebne potrebe evidentirane kod djece bez roditeljskog staranja u 2009.

POSEBNE POTREBE	BROJ DJECE
LAKA MENTALNA RETARDACIJA	61
TEŠKOĆE GOVORA I JEZIKA	38
NISU DOKUMENTOVANE POSEBNE POTREBE, ALI IMA INDICIJA DA POSTOJE	37
OŠTEĆENJE SLUHA	21
TEŠKA MENTALNA RETARDACIJA	17
UMJERENA MENTALNA RETARDACIJA	16
MOTORIČKI POREMEĆAJ	14
OŠTEĆENJE VIDA	12
TEŽA MENTALNA RETARDACIJA	12
TJELESNO ONESPOSOBLJENJE	11
HRONIČNA BOLEST	9

Ova analiza stanja na kraju 2009. godine može poslužiti za planiranje daljnjih akcija kada je u pitanju socijalna zaštite djece bez roditeljskog staranja, a u skladu sa smjernicama koje daje Politika. Pri tome treba imati u vidu da nisu dostavljeni podaci o svojoj djeci koja su bila u sistemu javne brige na kraju 2009., kao što je pojašnjeno u 4. poglavlju u odlomku *Pokazatelji rezultata*.

7. Zaključci i preporuke

- *Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006. - 2016.* Vlada FBiH je usvojila u januaru 2008. godine, tako da sve aktivnosti na implementaciji Politike formalno započinju tek tada. Ministarstvo FBiH nije dalo direktne smjernice za implementaciju Politike (kao što je to dogovoreno tokom izrade i usvajanja Politike), te se aktivnosti svode na deklarativno podržavanje Politike i lične angažmane pojedinaca u različitim ustanovama koji, prepoznajući značaj ovog dokumenta, rade na intenziviranju aktivnosti koje su planirane Politikom, a u skladu sa raspoloživim finansijskim sredstvima. Tek 27 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite (manje od polovine) navelo je da su upoznati sa Politikom, a njih 14 preduzimaju aktivnosti koje su u skladu sa ovim dokumentom. Samo pet centara (iz različitih kantona) navelo je da su od resornih kantonalnih ministarstava dobili preporuke za rad koje su bazirane na Politici. Stoga proizlazi preporuka da je **neophodno kreirati akcioni plan koji bi jasno definisao aktivnosti, rokove i nosioce aktivnosti, te mandat tijela koja su predviđena Politikom.**
- Politika predviđa da bi glavni nosioci reforme trebali biti *Koordinaciono tijelo* na nivou FBiH, *Ekspertne grupe* i *Grupe za planiranje i djelovanje u regijama/kantonima* – tijela koja još uvijek nisu formirana. **S obzirom na to da bi Koordinaciono tijelo trebalo biti od ključnog značaja za proces reforme i pokretač svih aktivnosti, neophodno je što prije raditi na njegovom osnivanju.** Kako je navedeno u Politici, članove *Koordinacionog tijela* predlažu Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH i UNICEF kao donator.
- **Poželjno je da izradi akcionog plana prethode analize rada ustanova koje treba da budu nosioci aktivnosti, analize radnih mjesta u navedenim ustanovama, te detaljna procjena i plan novčanih ulaganja koja su potrebna za implementaciju Politike.**
- Ovo istraživanje je pokazalo da općenito nije došlo do pomaka u vođenju evidencije o djeci bez roditeljskog staranja. Iako neke od ustanova (centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite/ustanova za zbrinjavanje djece) vode dokumentaciju na način koji omogućava jednostavno prikupljanje svih potrebnih informacija o djeci bez roditeljskog staranja, očigledno je nepostojanje efikasnog sistema evidencije korisnika usluga socijalne zaštite na nivou FBiH. U narednom periodu nužno je **raditi na unapređenju sistema evidencije jer ne samo da je to jedan od zadataka koji Politika definiše, već je i preduslov za provođenje drugih aktivnosti koje se predviđaju Politikom.** Poželjno je **detaljnije analizirati postojeće sisteme evidencije podataka o djeci bez roditeljskog staranja i pod rizikom od razdvajanja, te ispitati da li baze podataka koje neke ustanove sada koriste mogu biti uvedene u širu primjenu, ili je potrebno kreirati novi sistem evidencije.** Ukoliko se uvođenje novog sistema pokaže kao potreba, metodologija koja je korištena u ovom istraživanju mogla bi biti osnov za kreiranje baze podataka koja bi se koristila u svim relevantnim ustanovama u FBiH.
- Kada su u pitanju porodice pod rizikom od razdvajanja, ne primjećuje se kontinuirano smanjenje broja djece koja su razdvojena od svojih bioloških porodica u periodu od 2005. do 2009. godine. Također, nisu napravljeni pomaci u njihovoj evidenciji, niti postoji sistemski, metodološki ujednačen pristup u procjeni stepena rizika od razdvajanja, na čemu bi u narednom periodu trebalo raditi. Šest centara za socijalni rad navodi da od usvajanja Politike nastoji pojačati rad sa porodicama pod rizikom od razdvajanja, ali ne postoji ujednačen pristup u planiranju, pružanju i evaluaciji usluga jačanja porodica. Način klasifikacije, evidencije i praćenja broja pruženih usluga u ovoj oblasti je područje koje zahtijeva ujednačavanje na nivou FBiH. Istraživanje je pokazalo da je gotovo 60% djece u periodu od 2005. do 2009. godine razdvojeno od roditelja samo zbog jednog razloga. Na kraju 2009. godine u sistemu javne brige boravilo je više od 50% djece koja su od roditelja razdvojena zbog jednog razloga. Prevencija razdvajanja je bitan segment koji treba uzeti u obzir, a ovi podaci ukazuju da bi sistemska podrška porodicama u kojima postoji rizik od razdvajanja mogla dati značajne rezultate s obzirom da bi se kod većine porodica radilo na jednom rizičnom faktoru. Kako bi se ojačali kapaciteti porodica da brinu o svojoj djeci, kao i kapaciteti srodničkih porodica

i zajednice za pružanje alternativnih oblika zbrinjavanja, **potrebno je razviti socijalne usluge u zajednici (dnevni centri, škole roditeljstva, podrška djeci sa posebnim potrebama u okviru njihovih porodica i sl.) kako bi se osiguralo da djeca odrastaju u porodičnom okruženju.**

- Podaci prikupljeni ovim istraživanjem ne pokazuju ni smanjenje broja djece smještene u ustanove za zbrinjavanje djece sve do 2009. godine, kada se veliki broj mladih osamostalio i napustio ustanove. Kada se uzme u razmatranje broj djece određenog uzrasta koja su bila smještena u ustanove, ne uočava se značajna razlika među godinama koje su obuhvaćene istraživanjem. Još uvijek postoji tendencija da se djeca mlađeg uzrasta smještaju u ustanove, što je nedopustivo kada se ima u vidu značaj prve tri godine života za razvoj djeteta (kako pokazuje iskustvo i brojna istraživanja). Na kraju 2009. godine većina djece bez roditeljskog staranja ovog uzrasta bila je zbrinuta u ustanovama (46, od toga čak 42 u velikim institucijama od ukupno 52 djece uzrasta do 3 godine). U narednom periodu potrebno je **hitno istražiti mogućnosti za adekvatnije zbrinjavanje ove djece, ali i djece ostalih dobnih skupina koja su zbrinuta u ustanovama** (714 djece).
- Do sada nije došlo do podjele budžeta namijenjenog dječijoj zaštiti na dva dijela: dio koji će podržati preventivni rad sa porodicama i dio koji će podržati zbrinjavanje djece koja su već u sistemu javne brige. S obzirom da je ovo jedna od bitnih pretpostavki za uspostavljenje i održavanje novog sistema brige o djeci bez roditeljskog staranja koji Politika nalaže, **neophodno je u narednom periodu raditi na podjeli budžeta kako bi sadržavao budžetske linije namijenjene prevenciji razdvajanja i alternativnim servisima.**
- Istraživanje je pokazalo da postoji znatno veći broj usvojene djece nego što se moglo očekivati na osnovu do tada poznatih podataka. S obzirom na to da je trenutni broj zahtjeva za usvojenje u FBiH 1162 i da se kontinuirano povećava, **važno bi bilo utvrditi zašto neka djeca, koja su smještena u ranom uzrastu, ipak dočekaju punoljetstvo u ustanovama i hraniteljskim porodicama.**
- U periodu od 2005. do 2009. godine nije došlo do povećanja broja djece bez roditeljskog staranja koja su smještena u hraniteljske porodice. Većina djece smještena je u srodničke porodice. Nesrodničko hraniteljstvo nedovoljno je razvijeno, a specijalno hraniteljstvo kao oblik zbrinjavanja formalno ne postoji. U narednom periodu **vrlo je važno raditi na zakonskom regulisanju hraniteljstva, profesionalizaciji i razvijanju različitih i specijaliziranih oblika hraniteljstva** s obzirom da Politika preferira ovaj oblik zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.
- Istraživanje je pokazalo da općenito nije evidentiran porast broja djece iz institucija kojoj je osigurano porodično okruženje. Uočava se mali porast broja djece koja su vraćena u biološke porodice u periodu od 2005. do 2009. godine.
- Uočava se da je u navedenom periodu smanjeno prosječno trajanje boravka djece u ustanovama prije povratka u biološku porodicu, dok je dužina boravka u ustanovama prije usvojenja relativno nepromijenjena i kreće se u intervalu od šest do 16 mjeseci. Ipak, neka djeca dočekala su punoljetstvo u ustanovama i to nakon dugogodišnjeg boravka – od 14 i po do 19 i po godina. Na kraju 2009. 50% djece u ustanovama je boravilo duže od pet godina, a približno 20% duže od 10 godina. U narednom periodu **nužno je napraviti detaljne procjene djece smještene u ustanovama i raditi na iznalaženju oblika zbrinjavanja zasnovanih na porodičnom modelu.**
- Istraživanje je pokazalo da je evidencija kontakata djece bez roditeljskog staranja sa biološkom porodicom i srodnicima neefikasna. Na osnovu dostupnih podataka uočava se da je godišnji prosjek kontakata djece sa srodnicima povećan u 2009. u odnosu na 2005. godinu. U narednom periodu **potrebno je intenzivnije raditi na uspostavljanju, održavanju i povećanju broja kontakata djece sa srodnicima i svakako unaprijediti evidenciju o kontaktima.** Također, potrebno je **ispitati mogućnosti za spajanje braće i sestara koji su zbrinuti u različitim ustanovama ili porodicama** (22% djece).

- Pokazalo se da za približno 70% djece koja su bila u sistemu javne brige na kraju 2009. godine nije sačinjen individualni plan zaštite. Također, uočen je i nedostatak kvalitete i ažurnosti u analiziranju potreba i kreiranju i revidiranju planova zaštite. Neophodno je u narednom periodu **detaljno analizirati potrebe djece bez roditeljskog staranja i pod rizikom od razdvajanja, te kreirati planove zaštite uz učešće svih relevantnih osoba – djeteta, članova njegove biološke porodice, srodnika i drugih za dijete važnih osoba.**
- Na kraju 2009. godine oko 25% djece bez roditeljskog staranja bilo je u dobi od 15 do 18 godina, a u sistemu javne brige također je evidentirano i oko 8% mladih bez roditeljskog staranja starijih od 18 godina. Ovi podaci ukazuju na **veliku potrebu za razvijanjem sistema podrške mladima pri osamostaljenju, posebno za razvijanjem zakonske regulative kojom će se specificirati vrste, načini i trajanje podrške mladima bez roditeljskog staranja počto navrše 18 godina.** Do sada podrška mladima koji napuštaju ustanove za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja često je prepuštena isključivo tim ustanovama, bez pružanja systemske podrške od strane drugih relevantnih subjekata.
- Jedan od pokazatelja rezultata koji je definisan Politikom je proporcionalno povećanje broja djece pod zaštitom čiji su rezultati u pogledu psihofizičkog razvoja, stečenih vještina, znanja i odnosa s porodicom i zajednicom bolji od onih koji su postizani prethodnih godina. U narednom periodu potrebno je **konstruisati i/ili prikupiti adekvatne psihološke instrumente koji bi se koristili kao standardni set u procjeni napredovanja djeteta u različitim oblastima.**
- U planiranju i realizaciji aktivnosti u okviru implementacije Politike, korisno bi bilo **razmotriti primjere postojeće prakse drugih aktera i djelimično ili u cijelosti ih integrirati u reformisani sistem zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom.**
- Kako bi se što prije započelo sa implementacijom Politike, potrebno je **već sada nastojati izbjeći oslanjanje na usluge institucionalnog smještaja djece bez roditeljskog staranja i usmjeriti se na prevenciju razdvajanja prije svega, te upotrebu alternativnih načina zbrinjavanja, kao i osigurati njihovo adekvatno finansiranje, implementaciju i praćenje.**
- Tokom implemetacije Politike poželjno je **uključiti i medije jer oni mogu imati vitalnu ulogu u podizanju svijesti o značaju odrastanja u porodici i promociji alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja koje nalaže Politika.**

Hope & Homes for Children

unicef
unite for children